

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

”Ja men det är ju en tjej, varför ska vi kalla honom för Kalle?”

**Kriminalvårdsanställdas resonemang kring arbetet med
intagna transpersoner**

Maria Thosteman & Amanda Johnsson

Kandidatuppsats SOPA63

VT 2019

Handledare: David Hoff

Abstract

Authors: Maria Thosteman & Amanda Johnsson

Title: “Yes but it’s a girl, why should we call him Kalle?” [Translated title]

Supervisor: David Hoff

Assessor: Kristina Göransson

The aim of this study was to examine how prison officers experience the work with transgender inmates in a government agency based on gender binarity. Qualitative interviews with seven prison officers were conducted to answer the aim and questions of the study. A targeted selection was used to find interviewees. The theories used to analyze the empirical data was Queer theory with Michel Foucault’s and Judith Butler’s theoretical perspectives as the main focus. To further deepen the analysis, Goffman’s theory about Stigma was used. The results of the study showed that the prison officers view transgender inmates as a vulnerable group and stated the need to protect them from harm caused by other inmates. They also stated that other inmates view transgender inmates as deviant, which further strengthens the group’s vulnerability. Furthermore the results showed that the norms about femininity and masculinity which are constructed in the studied prisons affect the transgender’s openness about their gender identity. Acceptance and acknowledgement are raised by the interviewees as especially important to the transgender inmates since they, like everyone else, want to be acknowledged for who they are. Moreover the results showed that the acknowledgement, in some cases was lacking, due to insufficient knowledge. The lack of knowledge about transgender people among prison officers in general was also shown through their choice of words. In conclusion, the lack of knowledge and the choice of words contributes to the upholding and reproduction of the stigmatization of a socially vulnerable group and of the construction of norms about sex, gender and sexuality.

Keywords: transgender, prison officer, prison culture, social vulnerability, knowledge.

Förord

Vi vill rikta ett stort tack till de kriminalvårdsanställda som ställt upp på intervjuer och valt att dela med sig av sina upplevelser och erfarenheter. Det är tack vare er som det har varit möjligt att genomföra denna uppsats. Vi vill även rikta ett stort tack till vår handledare David Hoff som har kommit med lugnande ord och många givande råd under arbetets gång. Sist men inte minst vill vi tacka våra familjer och vänner som stöttat oss under den här påfrestande processen.

Innehåll

1. Inledning	1
1.1 Problemformulering	1
1.2 Syfte	3
1.3 Frågeställningar	3
2. Begrepp	3
2.1 Könsbekräftande behandling	3
2.2 Kön; kropp, juridiskt kön, könsidentitet och könsuttryck	3
2.3 LGBT och HBTQ	4
3. Kunskapsläge	4
3.1 Kunskapssökning	4
3.2 Transpersoners situation i fängelsemiljö	4
3.3 Kunskap, information och riktlinjer i arbetet med transpersoner	6
4. Teoretiska utgångspunkter	8
4.1 Stigma	9
4.2 Queerteori	10
5. Metod och metodologiska överväganden	12
5.1 Metodologisk ansats	12
5.2 Urval	13
5.3 Intervjuer och material	14
5.4 Bearbetning och analys	15
5.5 Metoddiskussion	15
5.5.1 Undersökningens tillförlitlighet	15
5.5.2 Förtjänster och begränsningar	16
5.5.3 Förförståelse	17
5.6 Intervjupersoner	18
5.7 Forskningsetiska överväganden	19
5.8 Arbetsfördelning	20
6. Resultat och analys	20
6.1 Maktförhållanden	20
6.1.1 Föreställningar om utsatthet	21
6.1.2 Erkännande, acceptans och motstånd	26
6.2 (Bristen på?) kunskap, information och riktlinjer	29
6.2.1 Kunskap, informell utbildning och handledning	30
6.2.2 Språket som uttryck för okunskap	34
7. Avslutande diskussion	38
8. Referenslista	41
9. Bilagor	44
Bilaga 1 - Intervjuguide	44
Bilaga 2 - Informationsbrev intervju	47
Bilaga 3 - Samtycke till deltagande vid intervju	48

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Transpersoners situation inom den svenska kriminalvården har uppmärksammats i media. Transpersoner är de vars könsidentitet och/eller könsuttryck inte stämmer överens med det kön de tilldelades vid födseln (RFSL, 2019). En transkvinna är således en person som tilldelades könet man vid födseln men identifierar sig med könet kvinna, medan en transman identifierar sig med könet man men tilldelades könet kvinna vid födseln (Transformerings, 2018). Det har framkommit i media att bemötandet intagna transpersoner får är beroende av slump eller tur då det inom Kriminalvården saknas kunskap om hbtq-frågor. Det har även lyfts att arbetet med hbtq-frågor är bristfälligt och det framkommer att dessa frågor inte har prioriterats tidigare (Högström, 2017). Detta trots att det inom svensk kriminalvården finns en värdegrund, i vilken respekten för allas lika värde är en central del. Detta innebär en nolltolerans mot alla former av diskriminering och särbehandling och alla de människor som på ett eller annat sätt kommer i kontakt med Kriminalvården ska få ett respektfullt bemötande (Kriminalvården, 2015). Det har även framkommit i media att det inte är ovanligt att intagna hbtq-personer ombeds hålla låg profil för att minska risken att bli utsatta för våld (Högström, 2017). Att transpersoner i högre utsträckning än den övriga befolkningen utsätts för diskriminering, trakasserier samt fysiskt och psykiskt våld framkommer av Folkhälsomyndighetens (2015) rapport om transpersoners hälsa.

Efter att ha studerat forskningsområdet gällande transpersoner inom kriminalvården i en svensk kontext kan vi konstatera att det på området saknas svensk forskning om anställdas resonemang kring kunskaper om och upplevelser av arbetet med transpersoner inom kriminalvården. Det finns dock forskning om transpersoners upplevelser av att möta anställda inom andra myndigheter såsom svensk hälso- och sjukvård. Malin Lindroth (2016) konstaterar i sin studie av transpersoners upplevelser av att möta personal inom hälso- och sjukvården att det hos personalen finns en okunskap. Lindroth (2016) pekar på att kunskap är viktig för att kunna utföra ett gott arbete och ha ett gott bemötande gentemot transpersoner. Detta för att minska risken att vara exkluderande genom att ha förväntningar på transpersonerna som är knutna till könsbinaritet och cis- och heteronormativitet. Könsbinaritet innebär antagandet att alla människor tillhör antingen könet kvinna eller man och att dessa är fundamentalt olika (RFSL, 2019). Cis- och heteronormativitet innebär förväntningar på att

alla personer är cis-personer, det vill säga att alla identifierar sig med det kön de tilldelades vid födseln, att män är maskulina och kvinnor är feminina och att alla är heterosexuella (ibid.). Förväntningar gällande könsbinaritet finns även inom den svenska Kriminalvården då den bygger på en genomgripande könsbinär ordning, där de dömda förväntas vara antingen kvinna eller man och placeras utifrån detta på olika anstalter (Kriminalvården, U.Å.). Hur kan kriminalvårdsanställda i en sådan verksamhet förhålla sig till de som inte passar in eller går att placera i denna binära ordning?

Kriminalvårdsanställdas upplevelser av att möta och förhålla sig till transpersoner har studerats i en internationell kontext. I likhet med Lindroths (2016) resonemang gällande avsaknad av kunskap om transpersoner hos anställda konstateras i flertalet internationella studier att det finns en kunskapsbrist hos anställda inom kriminalvård (Poole, Whittle & Stephens, 2002; Marlow, Winder & Elliott, 2015; Sumner & Sexton, 2016). Konsekvenserna av denna kunskapsbrist blir bland annat att det är svårt för de anställda att veta hur de ska förhålla sig till transpersonerna. Klientgruppen får inte heller sina behov av exempelvis hormonbehandling tillgodosedda, de utsätts för diskriminering och får inget erkännande för sin identitet. Utöver detta ses transpersonerna, av många intagna, som avvikande från normen (Sumner & Sexton, 2016). Detta kan analyseras utifrån olika teoretiska perspektiv. I denna studie kommer främst Goffmans teori om stigma och queerteori med avstamp i Judith Butlers och Michel Foucaults perspektiv att vara utgångspunkter.

Vid en jämförelse av Kriminalvårdens värdegrund med det som har framkommit i media och tidigare forskning kan vi konstatera att det finns motsägelser. Media och tidigare forskning vittnar om att transpersoner befinner sig i en utsatt position på anstalt, då de riskerar att utsättas för övergrepp, möts av okunskap och befinner sig i ett system som bygger på en grundläggande könsbinär ordning. Samtidigt finns Kriminalvårdens värdegrund som innebär nolltolerans mot diskriminering och särbehandling. Att området dessutom inte har studerats i en svensk kontext motiverar relevansen att undersöka kriminalvårdsanställdas upplevelser av och resonemang kring kunskapen om och arbetet med transpersoner. Detta för att transpersoners situation på anstalt ska kunna förbättras.

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur anställda inom svensk kriminalvård resonerar kring arbetet med transpersoner i en verksamhet som bygger på en grundläggande könsbinär ordning.

1.3 Frågeställningar

1. Vilka föreställningar om transpersoners situation på anstalt ger de anställda uttryck för?
2. Hur beskriver de anställda betydelsen och förekomsten av kunskap och riktlinjer gällande intagna transpersoner?
3. Vilka könsnormer och föreställningar om transpersoner kommer till uttryck i de anställdas utsagor, och hur kan dessa tänkas påverka intagna transpersoners situation?

2. Begrepp

I detta kapitel presenteras centrala begrepp som används i uppsatsen. Begreppsdefinitionerna utgår från RFSL och Transformerung då vi i uppsatsen förhåller de anställdas upplevelser av verkligheten till transpersonernas syn på sig själva, vilken bäst återges utifrån dessa källor då de är intresseorganisationer för gruppen.

2.1 Könsbekräftande behandling

En del transpersoner väljer att genomgå så kallad könsbekräftande behandling, även kallat könskorrigering, vilket innebär att personen får hormonbehandling och/eller genomgår operationer för att förändra kroppen till en som stämmer bättre överens med personens könsidentitet (Transformerung, 2018). För att kunna genomgå denna behandling krävs en könsutredning där det fastställs att personen ifråga har så kallad könsdysfori (RFSL, 2019). Könsdysfori innebär att personen har ett psykiskt lidande och starka känslor av obehag som föranletts av att könsidentiteten inte överensstämmer med det kön som tilldelats vid födseln (RFSL, 2019).

2.2 Kön; kropp, juridiskt kön, könsidentitet och könsuttryck

Kön används vanligtvis för att dela in personer i grupperna kvinnor och män och på så sätt särskilja dem (RFSL, 2019). Kroppen är det som definieras utifrån våra yttre och inre könsorgan, könskromosomer och olika hormonnivåer. Det juridiska könet är det vi tilldelas

när vi föds och baseras på våra yttre och inre könsorgan. Alla som föds i Sverige tilldelas ett av de två juridiska kön som finns idag. Könsidentitet handlar om vilket kön en person identifierar sig med, alltså vad personen känner sig som. Könsuttryck handlar om på vilket sätt en person uttrycker sitt kön genom att använda attribut som frisyr, kläder, röst och kroppsspråk (ibid.).

2.3 LGBT och HBTQ

LGBT står för lesbian, gay, bisexual, transgender (Holsinger & Hodge, 2016). H i HBTQ står för homosexuella, B står för bisexuella, T står för transpersoner och Q står för “personer med queera uttryck och identiteter”, det vill säga personer som ifrågasätter normer kring bland annat sexualitet och könsuttryck (RFSL, 2019).

3. Kunskapsläge

Detta kapitel inleds med en genomgång av hur den tidigare forskningen kring transpersoner i fängelsemiljö ser ut. Det saknas forskning om transpersoners situation inom den svenska Kriminalvården och om anställdas resonemang och erfarenheter av att möta transpersoner på anstalt. Den forskning som nedan presenteras rör transpersoners situation på anstalt, anställdas erfarenheter av att möta transpersoner inom kriminalvården i en internationell kontext samt transpersoners upplevelser av mötet med den svenska hälso- och sjukvården.

3.1 Kunskapssökning

För att hitta tidigare forskning på området har Lubsearch använts. De sökord som använts har varit: trans*, transperson*, transgender*, prison*, Kriminalvård*, staff*, experience* och sjukvård*. De artiklar som valts ut har varit peer reviewed. Användbara artiklar, rapporter och annan litteratur har även hittats genom artiklarna från Lubsearch.

3.2 Transpersoners situation i fängelsemiljö

Inledningsvis är det relevant att lyfta fram tidigare forskning kring transpersoners situation i fängelsemiljö för att bättre kunna förstå vad de anställda har att förhålla sig till. Sarah Pemberton (2013) har undersökt på vilka sätt biologiskt kön och könsidentitet är konstituerade i engelska och amerikanska fängelseregimer. De båda länderna har gemensamt att fängelsesystemen bygger på en grundläggande binär ordning, där de intagna antingen

placeras i ett fängelse för män eller ett fängelse för kvinnor. Det får som konsekvens att det finns bristande statistik kring hur många transpersoner som är aktuella i fängelsesystemet. Vidare är en konsekvens att den binära ordningen bidrar till att förstärka de normer som finns om manligt och kvinnligt beteende, eftersom fängelser för män och fängelser för kvinnor har olika regler och riktlinjer, exempelvis i form av klädkoder. Pemberton (2013) pekar på att det finns en väldigt maskulint präglad kultur bland de intagna som kännetecknas av våld, homofobi, aggressivitet och ett underordnande av kvinnor och femininitet. I denna maskulina fängelsekultur har de intagna som anpassar sig till den manliga normen i fängelser för män en högre status än de som uppfattas som svaga eller feminina. Samtidigt har de som avviker från den maskulina normen en högre risk för att utsättas för sexuella övergrepp under fängelsevistelsen. Dessa resultat gör det intressant att i denna studie undersöka vilka könsnormer och föreställningar om transpersoner som kommer till uttryck i de anställdas utsagor, för att skapa mer förståelse för detta.

Vidare lyfter även Mary K. Stohr (2015), i sin studie om transkvinnors situation på manlig anstalt, konsekvenser av den binära ordningen där placeringen av transpersoner har stor betydelse för risken att utsättas för sexuella, fysiska och psykiska övergrepp. Vidare lyfts även att intagna transpersoner, varav transkvinnor i fängelser för män är överrepresenterade, utsätts för trakasserier och övergrepp av intagna, samtidigt som de möts av okunskap, ignorans och inflexibilitet av rättsväsendet. Det blir i och med detta relevant att undersöka hur anställda inom den svenska kriminalvården resonerar kring betydelsen och förekomsten av bland annat kunskap och riktlinjer i arbetet med intagna transpersoner då det saknas forskning om detta i en svensk kontext. Gällande den binära ordningen resonerar Pemberton (2013) vidare utifrån ett större perspektiv och menar att den binära uppdelningen av kön i samhället är konstruktioner som grundas i rådande diskurser och makttekniker. Det binära systemet fängelser bygger på bidrar till upprätthållandet av denna uppdelning. Pemberton (2013) menar också att den binära ordningen i fängelsesystemet kan ses som en slags maktutövning där normer kring feminint och maskulint reproduceras. Slutligen lyfts det fram att denna binära ordning får negativa konsekvenser för trans- och intersexpersoner, bland annat att de osynliggörs (ibid.).

Transpersoner i fängelsemiljö upplever även i förhållande till könsuppdelningen ett dubbelt missgynnande då de redan är underordnade rättssystemets makt och dessutom faller utanför de förutbestämda könsuppdelningarna som är fastställda på anstalten (Sumner & Sexton,

2016). Utöver detta framkommer att transpersonerna upplever diskriminering och föreställningar om dem från både anställda och andra intagna. Exempelvis finns föreställningen om att transkvinnor på manlig anstalt uppfattas som homosexuella om de har ett förhållande med en man och behandlas då på ett annorlunda, mer exkluderande, sätt. Detta bygger på föreställningen om att en person med ett manligt könsorgan som har sexuella relationer med män måste vara homosexuell (ibid.). Utifrån dessa resultat blir det viktigt att undersöka kriminalvårdsanställdas föreställningar om intagna transpersoners situation och hur de anställda upplever att mötet med klientgruppen kan se ut i en svensk kontext.

3.3 Kunskap, information och riktlinjer i arbetet med transpersoner

Forskningsfältet gällande kriminalvårdsanställdas kunskaper om och erfarenheter av att möta transpersoner i arbetet är internationellt sett ungt. Lindsey Poole, Stephen Whittle och Paula Stephens (2002) undersökte frivårdsinspektörers erfarenheter av att möta och arbeta med transpersoner som dömts för brott. Det framkommer i studien att frivårdsinspektörerna upplever en avsaknad av kunskap om transpersoner vilket leder till en osäkerhet kring hur de i arbetet ska hantera problem som kan uppstå gällande transpersoner. Bristen på kunskap, information och riktlinjer visar sig även genom att det uppstår osäkerhet när det kommer till var intagna transpersoner ska placeras och det framkommer även att informationen om transpersoner är bristfällig inom rättsväsendet i stort, vilket skapar sämre möjligheter för de anställda att utveckla arbetet med just denna klientgrupp (ibid.). Poole, Whittle och Stephens (2002) pekar på att mer information och handledning är viktigt för att anställda ska känna sig självsäkra i arbetet med transpersoner, bli mer medvetna om transpersoners behov, såsom hormonbehandling, och för att kunna bemöta dem på bästa sätt. Att internationell forskning visar på en kunskapsbrist bland kriminalvårdsanställda motiverar relevansen att undersöka hur anställda i den svenska kriminalvården resonerar kring kunskap och riktlinjer i arbetet med transpersoner.

Liknande resultat gällande de anställdas erfarenheter av arbetet med transpersoner framkommer i en studie av Katie Marlow, Belinda Winder och Helen Jane Elliott (2015) där fängelsepersonal intervjuats. Resultaten av studien visar att de anställda på grund av kunskapsbrist om transpersoner och deras situation vänder sig till just transpersonerna för att få kunskap om detta. De anställda tillämpar då en form av informell utbildning, vilket kan kompensera otillräcklig information och handledning av arbetsgivaren. Enligt forskarna kan

detta skapa positiva relationer samtidigt som de anställda får en större medvetenhet kring transpersonernas situation. Det bör emellertid uppmärksammas att det också kan vara tröttsamt för transpersonerna att behöva vara en källa till kunskap, vilket Malin Lindroth (2016) lyfter i sin studie. Det kan därmed vara viktigt att i denna studie undersöka om det kan bli problematiskt om den informella utbildningen är den enda utbildningen de anställda får. Frågan om det är rimligt att klienterna ständigt ska behöva agera uppslagsverk eller lärare i förhållande till de anställda kan också ställas.

Att det finns en brist på kunskap och tillräckliga riktlinjer bekräftar Sumner och Sexton (2016). Bristen på kunskap och riktlinjer leder enligt forskarna till att transpersonerna inte får sina behov av exempelvis hormonbehandling uppfyllda och skyddas inte heller mot det våld de är extra utsatta för. Detta leder i sin tur till att de inte heller får något erkännande för sin identitet och kan då inte leva fullt ut i enlighet med den (Sumner & Sexton, 2016). Bristen på erkännande för sin identitet lyfter även Lindroth (2016) som i sin studie poängterar att bristen på kunskap i många fall leder till besvärliga situationer för transpersoner. Ett exempel på detta är att de möts av ifrågasättande och oförstående sjukvårdspersonal. De i studien deltagande transpersonerna har många gånger mötts av sjukvårdspersonal med bristande respekt, till exempel sjukvårdspersonal som kommenterat en transpersons genitalier när den senare uttryckligen bett om att inte diskutera det ämnet. Det framkommer också att transpersoner i mötet med specialister inom könsidentitetsbehandling ofta möts av heteronormativa förväntningar som exempelvis att de som vill ändra sina genitalier från manliga till kvinnliga förväntas vara heterosexuella och ha en pojkvän (ibid.).

Vidare visar Lindroths (2016) studie på flera olika beteenden som riktas mot transpersoner med grund i en respektlöshet. Denna respektlöshet leder i sin tur till diskriminering, vilken kan ha sin grund i stereotypa attityder som i sin tur skapar fördomar bland de professionella. Ett av de största problemen Lindroth (2016) lyfter fram är att heterosexuella cispersoner ser transpersoner utifrån det kön de tilldelades vid födseln och att de är heterosexuella, oavsett vad transpersonen presenterar sig som (ibid.). Återigen blir det synligt att transpersoner i många situationer inte får något erkännande för sin identitet. Brist på kunskap förefaller alltså enligt Lindroths (2016) och Sumner och Sextons (2016) studier ha en negativ påverkan på transpersoners erkännande från andra. Det blir i och med detta intressant att i denna studie undersöka hur de anställda resonerar kring betydelsen och förekomsten av kunskap om transpersoner i arbetet med klientgruppen, för att öka förståelsen för detta.

Att få erkännande för sin identitet och bli sedd är för många transpersoner väldigt viktigt och påverkar självkänslan och identitetsuppfattningen (Engdahl, 2010). Gällande erkännande för sin identitet kan återigen det Poole, Whittle och Stephens (2002) poängterar uppmärksammas, nämligen att mer kunskap och information behövs hos de anställda för att de ska kunna förstå transpersonernas behov och också respektera dem. För att kunna visa klientgruppen respekt är det också viktigt att de anställda är medvetna om sina handlingar och sitt kroppsspråk för att inte medvetet eller omedvetet kränka klientgruppen (Marlow, Winder & Elliott, 2015). Även Kristi Holsinger och Jessica P. Hodge (2016) lyfter vikten av kunskap och riktlinjer i sin studie av anställdas erfarenheter av att möta LGBT-personer på ungdomsfängelser. Det är bland annat viktigt att de anställda lär sig använda rätt ord och visa respekt för vilket pronomen en person vill ska användas, för att inte riskera att transpersoner utsätts för diskriminering.

I Marlow, Winder och Elliots (2015) studie framkommer det att transpersoner på anstalt, enligt anställda, har trakasserats av andra intagna vid ett flertal tillfällen. Samtidigt som de av vissa intagna har fått stöttning. Det framkommer att intagna som visar stöttning gentemot transpersonerna är de som utbildats i frågor om jämlikhet och de som trakasserar är de som inte har genomgått sådan utbildning (ibid.). Att utbilda fler intagna i frågor om jämlikhet kan vara något att reflektera över när det kommer till att förbättra intagna transpersoners situation på anstalt. De studier som nämnts i detta avsnitt visar på att mer kunskap om och uppmärksammande av gruppen transpersoner är viktigt. Marlow, Winder och Elliott (2015) lyfter däremot också fram en anställds tanke om att även om det är viktigt att sprida mer medvetenhet kring transpersoner finns risken att det också skapar problem. Med detta menar den anställda att genom att peka ut klientgruppen som annorlunda med speciella behov särskiljs gruppen ännu mer från övriga intagna. De anställda upplever alltså en svårighet i att hitta var gränsen går mellan att öka medvetenheten och sprida kunskap och att skapa en känsla av "vi-och-de". (ibid.).

4. Teoretiska utgångspunkter

I detta kapitel presenteras de teoretiska utgångspunkter som används för att analysera den empiri som insamlats. Inledningsvis presenteras Erving Goffmans teori om stigma som följs av queerteori, med främsta utgångspunkt i Judith Butlers och Michel Foucaults perspektiv.

Goffmans teori om stigma och stigmatisering används i denna studie för att söka förstå och även problematisera den empiri som insamlats samt för att analysera hur intagna transpersoner kan tillskrivas ett stigma. Genom att använda queerteori, med utgångspunkt i Butlers perspektiv, kan skapandet och upprätthållandet av normer kring kön, genus och sexualitet förstås. För att få en förståelse för hur normer och normalisering hänger samman med makt behövs även Foucaults perspektiv. Goffmans teori om stigma kompletteras således av Butlers och Foucaults queerteoretiska perspektiv för att skapa förståelse för hur ett avvikande kopplat till normer kring kön, genus och sexualitet kan ta sig uttryck. Alla teorier behandlar på ett eller annat sätt avvikande från normer men behövs tillsammans för att kunna förstå helheten.

4.1 Stigma

I denna uppsats är Erving Goffmans begrepp stigma en av de teoretiska utgångspunkterna. Erving Goffman (2014) menar att när vi möter en person för första gången behöver vi ofta inte mer än en första åsyn av denne för att kunna placera personen i en kategori och då också fastslå dennes sociala identitet. De intryck som skapas i detta möte blir sedan utgångspunkten för de krav eller normativa förväntningar som skapas. Dessa krav och förväntningar finns ofta omedvetet hos oss och blir inte synliga förrän frågan huruvida de uppfylls eller inte uppdragas. Om en person visar sig ha en egenskap som inte är önskvärd för den specifika kategorin, exempelvis en könskategori, stämplas personen som utstött och tillskrivs ett stigma (ibid.). Det finns enligt Goffman (2014) tre typer av stigma. Till kroppsliga stigmat hör exempelvis funktionsnedsättningar, till karaktärsstigmat hör exempelvis psykisk sjukdom och till gruppstigmat hör exempelvis religion och klass. Till det sistnämnda räknar vi även kön. En transperson kan tänkas tillskrivas ett stigma genom att personen avviker från de normer och förväntningar som finns på kategorierna kvinnor respektive män. Att vara transperson kan innebära att ha "fel" egenskaper, alltså sådana som är icke-önskvärda, i förhållande till den könskategori personen identifierar sig med. De som inte är behäftade med ett stigma kallar Goffman (2014) för de "normala". Den som blivit stigmatiserad har ofta en önskan om att framstå som normal, utan att egentligen behöva dölja stigmat utan att det snarare blir irrelevant. Detta kallar Goffman (2014) för normifikation. Den stigmatiserade kan även i vissa sammanhang lyckas dölja sitt stigma så väl att denne passerar som normal, vilket enligt Goffman (2014) kallas "att passera".

4.2 Queerteori

Queerteori innebär ett kritiskt förhållningssätt gentemot framförallt normer kring genus, kön och sexualitet (Ambjörnsson, 2016). Queerteori innebär även ett ifrågasättande av hur dessa normer skapas och upprätthålls i samhällsstrukturer och vad normerna får för konsekvenser. Processer av normalisering kopplat till makt är ett av queeteorins centrala områden och fokuserar då främst på normer kring genus, kön och sexualitet (ibid.). Normer kan ses som sociala regler vilka är grundade i ett ideal och som synliggörs när någon bryter mot dessa regler (Rosenberg, 2002). Normalitet kan sägas innebära den trygghet en person kan känna när denne inte avviker från normen. Normativitet innebär det krav och maktsystem som upprätthåller följandet av de normer som finns (ibid.).

Ett centralt begrepp för queerteori är heteronormativitet (Ambjörnsson, 2016). Med heteronormativitet avses de lagar, institutioner, strukturer, relationer och handlingar som bidrar till att upprätthålla uppfattningen om att heterosexualitet är det mest åtråvärda och naturligaste sättet att leva på. Anledningen till att begreppet heteronormativitet oftast används istället för begreppet heterosexualitet är för att det inte är enskilda individers sexuella handlingar och vanor som är i fokus. Det är systemet som upprätthåller uppfattningen om att ett sätt att leva är bättre som är i fokus. Allt det som faller utanför heteronormativiteten ses som avvikande och fel vilket kan bestraffas genom exempelvis osynliggörande (Rosenberg, 2002). Queerforskning ämnar undersöka och problematisera heteronormativiteten för att ta reda på hur normer skapas och upprätthålls samt var normerna kommer ifrån och vad de får för konsekvenser (Ambjörnsson, 2016).

Ytterligare ett för queeteorin centralt begrepp är Judith Butlers (2007) begrepp den heterosexuella matrisen (Ambjörnsson, 2016). Den heterosexuella matrisen är den ram som organiserar kroppar, genus och begär på ett visst sätt. Först skiljs maskulinitet från femininitet, vilka blir varandras motsatser både på ett beteendemässigt och ett kroppsligt sätt. Därefter knyts de samman genom det heterosexuella begärets handlingar. Män och kvinnor förväntas alltså åtrå varandra och utföra sexuella handlingar med varandra (Butler, 2007). Det här innebär då att för att kategoriseras som en kvinna krävs det för det första att hon måste se kvinnlig ut och bete sig kvinnligt. För det andra krävs det för att uppfattas som en "riktig" kvinna att hon även har ett heterosexuellt begär (Ambjörnsson, 2016).

Butler (1993) använder även begreppet performativitet, vilket handlar om hur identiteter skapas, och har fokus på att språket bör betraktas som en aktiv handling på så sätt att det skapar vår bild av hur verkligheten är beskaffad (ibid.). Ett exempel på performativitet är när ett barn föds och det direkt kategoriseras in i en könskategori baserat på det biologiska könet. Orden "det är en pojke/flicka" från barnmorskan är en aktiv handling som kommer att avgöra hur omvärlden uppfattar barnet (Ambjörnsson, 2016). Det krävs dock upprepade aktiva handlingar för att verklighetsuppfattningen ska bestå. Könsidentiteten ska alltså ses som något som skapas av upprepade aktiva handlingar (Ambjörnsson, 2016).

Ännu ett begrepp som används inom queerteori är linjärt kön. Begreppet används för att förstå avvikanden från den heterosexuella matrisen (Bremer, 2011). Det linjära könet innebär uppfattningen om att en persons kropp, könsidentitet och det juridiskt tilldelade könet antingen är entydigt stabilt maskulina eller feminina livet ut. De individer som följer den förväntade linjen kallas för cispersoner. De personer som inte följer denna förväntade linje är exempelvis transpersoner eller queera personer och de uppfattas som mindre kulturellt begripliga (ibid.)

Inom queerteori är en central utgångspunkt att normalisering och makt är tätt sammankopplade (Ambjörnsson, 2016). Med normalisering åsyftas här det Michel Foucault (2017) lyfter fram. Han menar att när vi med språket skapar kategorier att placera människor i, skapas också människors identiteter och syn på sig själva. Genom kategorisering av människor betraktas vissa som mer och andra som mindre önskvärda. På så sätt skapas en normaliseringsprocess i vilken människor sorteras och ses som bra eller dåliga, normala eller onormala. Att normalisering och makt hänger ihop förklarar Foucault (2017) på så sätt att normaliseringen har framtvingat en homogenitet bland alla människor, samtidigt som den individualiserar på grund av att det är möjligt att mäta avvikelser. I och med detta formas en tvingande makt över vad som är tillåtet och förbjudet, vilket skapar en vilja att passa in och en rädsla för att vara avvikande (ibid.). Normsystemet i samhället införlivas i oss människor, vilket innebär att vi ständigt befinner oss under maktutövning (Ambjörnsson, 2016). Exempel på maktutövningen kan också hittas i ett möte med en läkare när denne förutsätter att din livspartner är av motsatt kön (ibid.). Foucault (2017) påpekar också att fängelsesystemet legitimerar makten att bestraffa individer. Att vara anställd inom fängelsesystemet medför en ökad makt gentemot de som befinner sig i en lägre position som intagna.

5. Metod och metodologiska överväganden

Metodkapitlet inleds med en presentation av studiens kvalitativa och socialkonstruktivistiska metodologiska ansats. Detta följs av studiens urval samt redogörelse för studiens intervjuer och material där konstruktion av intervjuguide, intervjuernas genomförande och transkriberingsprocessen beskrivs. Därefter redogörs för studiens bearbetnings- och analysprocess. Dessa följs av en metoddiskussion där studiens tillförlitlighet, förtjänster och begränsningar och uppsatsförfattarnas förståelse diskuteras. Sedan redogörs kort för studiens intervjupersoner vilket följs av en redogörelse för de forskningsetiska överväganden som gjorts inför och under studiens gång. Avslutningsvis redovisas studiens arbetsfördelning.

5.1 Metodologisk ansats

I denna uppsats har en kvalitativ ansats tillämpats för att på ett adekvat sätt både undersöka och besvara de forskningsfrågor som formulerats. Intresset i denna uppsats är att undersöka kriminalvårdsanställdas resonemang kring och upplevelser av arbetet med intagna transpersoner. Den kvalitativa forskningen har enligt Bryman (2011) fokus på att försöka förstå individers uppfattningar och upplevelser av olika fenomen och därav anses denna ansats vara den mest lämpliga. Den metod som använts i denna studie är kvalitativa semistrukturerade intervjuer. Denna metod innebär en utgångspunkt i olika teman, vilket skapar flexibilitet då det finns utrymme att ställa frågor som dyker upp under intervjuens gång samt att intervjupersonen har stor möjlighet att formulera sina svar öppet (ibid.).

Semistrukturerade intervjuer ansågs vara mest lämpligt för att besvara studiens frågeställningar då det är upplevelser och resonemang som eftersöks. Målet var att få fram de anställdas erfarenheter och beskrivningar av den sociala verkligheten på anstalt, utan att styra dem för mycket. I denna studie var metoden fördelaktig då det under intervjuerna dök upp intressanta frågor som inte fanns med i den ursprungliga intervjuguiden, vilka då tilläts fördjupas. Detta ledde till ett mer omfattande material med många intressanta infallsvinklar. Då uppsatsförfattarna till denna studie är två ansågs det mest lämpligt att använda semistrukturerade intervjuer framför ostrukturerade, då intervjuerna ska vara jämförbara (Jfr Bryman, 2011).

Denna uppsats har även en socialkonstruktivistisk utgångspunkt. Socialkonstruktivismen utgår från en idé om att verkligheten är socialt konstruerad och att det är genom sociala

processer som människors handlingssätt och beteenden skapas (Barlebo Wenneberg, 2001). En central tanke i det socialkonstruktivistiska perspektivet är att det som uppfattas som naturligt inte får tas för givet som just det utan att vi måste demaskera och utforska dessa ting (Barlebo Wenneberg, 2001). Den socialkonstruktivistiska ansatsen är i denna uppsats relevant då en central utgångspunkt för uppsatsen är teorier som behandlar hur vi människor socialt konstruerar kön och hur vi kategoriserar varandra utifrån olika socialt skapade förväntningar.

5.2 Urval

Den grupp som undersöks i denna studie är kriminalvårdsanställda som arbetar eller tidigare har arbetat på anstalt och som kommit i kontakt med transpersoner i arbetet. För att nå dessa personer har ett målstyrt urval tillämpats. Denna urvalsteknik är enligt Bryman (2011) strategisk och innebär att forskaren väljer intervjupersoner som är relevanta för de forskningsfrågor som formulerats. Då syftet med denna studie var att undersöka kriminalvårdsanställdas resonemang kring och upplevelser av att möta transpersoner i arbetet på anstalt, och detta med hjälp av de anställdas utsagor, valdes intervjupersonerna så att de svarar mot studiens syfte och frågeställningar.

Tillvägagångssättet i denna studie har varit sådant att alla anstalter i Sverige har fått ett mail med information om studiens syfte och med en förfrågan om att delta i studien. Det har i förfrågan framgått att de personer som eftersöks är kriminalvårdsanställda med erfarenhet av att möta intagna transpersoner. Genom detta tillvägagångssätt hittades fyra intervjupersoner. Då responsen från anstalterna via mailkontakt generellt varit liten kontaktades ett flertal anstalter och även Kriminalvårdens huvudkontor via telefon. Genom dessa kontakter förmedlades förfrågan om intervjupersoner vidare på anstalter och på olika regionkontor. Genom telefonkontakten med anstalterna hittades ytterligare två intervjupersoner.

Vi fick information om att Kriminalvårdens anstalter i dagsläget är överbelagda och de anställda har en hög arbetsbelastning. Det har därför varit svårt att få kontakt med de olika anstalterna och hitta intervjupersoner. Det i kombination med den begränsade tidsramen för genomförandet av studien har medfört att den ena uppsatsförfattaren tillfrågat en tidigare kontakt som har den erfarenhet som efterfrågades. Denna person blev således studiens sjunde intervjuperson. Det ansågs inte föreligga något beroendeförhållande mellan uppsatsförfattaren och intervjupersonen som kunde medföra en risk för påverkan på intervjupersonens svar.

Trots detta ansågs det mest lämpligt att uppsatsförfattaren som inte tidigare haft kontakt med intervjupersonen höll i intervjun.

5.3 Intervjuer och material

Utifrån studiens frågeställningar har teman formulerats för att försäkra att empirin som samlas in är relevant i förhållande till studiens syfte och frågeställningar (se Bryman, 2011). Vi har i intervjuguiden skapat struktur och ordning genom att utifrån teman formulera intervjufrågor som följer varandra på ett logiskt sätt (se Bryman, 2011). Det första temat, inledning, utformades med syftet att få lite bakgrundsinformation om intervjupersonen. Resterande fyra teman är bemötande, riktlinjer, information och kunskap, föreställningar och attityder samt utmaningar och möjligheter.

För att underlätta språkets och frågornas begriplighet för intervjupersonerna har begreppsförklaringar om vad begreppen innebär i just detta sammanhang gjorts (se Bryman, 2011). De frågor som ställts har till stor del varit öppna (se bilaga 1), för att minska risken för att styra intervjupersonernas svar, och det har i många frågor efterfrågats upplevelser och beskrivningar av olika situationer (se Bryman, 2011). Slutna frågor har använts när det varit nödvändigt med kortare svar, eller i de fall frågorna varit bekräftande. Efter den första intervjun omarbetades intervjuguiden något. Då det dök upp intressanta aspekter under den första intervjun, som till exempel respekten för transpersoners pronomen, lades frågor till i intervjuguiden för att fördjupa dessa även hos övriga intervjudeltagare.

Samtliga intervjuer utfördes på anstalter, med undantag för en som utfördes på ett frivårdskontor. Snittlängden på intervjuerna låg på 45 minuter. Intervjupersonerna fick välja ett lämpligt rum att ha intervjun i, där de kände sig bekväma. Kriterierna som behövde uppfyllas var att intervjuerna skulle ske avskilt och ostört så att inspelningarna skulle bli så bra som möjligt, vilket enligt Bryman (2011) är viktigt för att kvaliteten på inspelningen inte ska påverkas negativt. Ytterligare en fördel som påpekas är att intervjupersonen kan känna sig trygg i vetskapen om att ingen annan kan höra vad som sägs (ibid.).

Att transkribera intervjuerna var en tidsödande process. Den tid det tog att transkribera hade annars kunnat gå till att analysera materialet. Valet gjordes ändå att transkribera intervjuerna, då det blir fördelaktigt för studien i längden, vilket Ulla Eriksson-Zetterquist och Göran

Ahrne (2011) lyfter fram. De menar att transkribering är ett sätt att lära känna sitt material och att tolkningsarbetet inleds redan under lyssnandet och antecknandet (ibid.). I denna studie påbörjades tolkningsarbetet vid transkriberingen av intervjuerna, då det redan i den fasen dök upp relevanta teman och tankar. Transkriberingen bidrog på så sätt till att effektivisera bearbetningen av materialet och var på så sätt fördelaktig för studien.

5.4 Bearbetning och analys

Det inledande steget i bearbetnings- och analysprocessen var att läsa materialet flertalet gånger för att sedan koda det genom att notera teman och koder i marginalen, vilket innebär en sortering av materialet (Rennstam & Wästerfors, 2011). Transkriberingarna lästes av uppsatsförfattarna var för sig för att inte påverka varandra vid den initiala kodningen och därmed minska risken att missa gynnsamma koder för studien. Vid transkriberingen av materialet fanns exempelvis temat makt i åtanke och ytterligare teman hittades under själva kodningen. De teman som fanns i åtanke redan vid transkriberingen uppkom utifrån studiens teoretiska utgångspunkter. Under själva kodningen hittades temat Maktförhållanden och (Bristen på?) kunskap, information och riktlinjer. Kodningen jämfördes sedan och genom en gemensam diskussion valdes de teman som var mest relevanta för analysen ut, vilket innebär att reducera materialet (ibid.). Därefter kodades materialet mer selektivt och flera av de koder som då hittades hängde samman och kunde skapa grupper. Exempel på begrepp som hängde samman var kunskap, informell utbildning och handledning. Utöver detta skapades också följande grupper: Att vara avvikande, utsatt och våga vara öppen, Erkännande, acceptans och motstånd och Språket som uttryck för okunskap

För att fördjupa analysen redovisas så många perspektiv det har varit möjligt att få med, även de som motsäger tidigare forskning och teori. Empirin redovisas inte bara utan analyseras utifrån teoretiska begrepp och tidigare forskning för att tolka och problematisera de fynd som hittats, vilket enligt Rennstam och Wästerfors (2011) innebär en argumentation.

5.5 Metoddiskussion

5.5.1 Undersökningens tillförlitlighet

För att säkerställa studiens tillförlitlighet har kriterierna trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet samt möjligheten att styrka och konfirmera beaktats. För att säkerställa studiens trovärdighet har forskningsprocessen med dess förtjänster och begränsningar beskrivits så

utförligt som möjligt. Vi har använt oss av många citat för att ge en rättvisande bild av empirin och därigenom minska risken för feltolkningar. Utöver det bidrar utförliga beskrivningar av forskningsprocessen till transparens som ökar trovärdigheten eftersom studien då kan diskuteras och kritiserats (se Svensson & Ahrne, 2011).

Överförbarhet handlar om huruvida studiens resultat kan överföras till en annan kontext eller inte (Bryman, 2011). Det finns en medvetenhet kring att resultaten i låg utsträckning kommer kunna överföras till en annan kontext eller andra delar av myndigheten då uppsatsens kontext är specifik och deltagarna är få. Därmed har det i studien varit viktigt med täta och utförliga beskrivningar av materialet som ligger till grund för våra tolkningar, för att underlätta bedömningen av graden av överförbarhet till en annan kontext (se Bryman, 2011). För att säkerställa studiens pålitlighet har uppsatsförfattarnas handledare granskat processen genom att ge konstruktiv kritik och informerats om genomförandet, vilket enligt Bryman (2011) är viktigt. Här är även transparensen viktig för att den utomstående ska kunna avgöra om tillvägagångssättet utförts korrekt (ibid.).

Avslutningsvis krävs det möjlighet att styrka och konfirmera för att säkerställa tillförlitligheten i en studie. Detta innebär att forskaren inte avsiktligt har låtit sina personliga värderingar eller åsikter påverka studiens genomförande och slutsatser, för att i största möjliga mån närma sig en objektiv redogörelse för studien (Bryman, 2011). Med tanke på att uppsatsen har två författare har det löpande pågått en dialog kring hur studien ska genomföras. Det har också funnits ett fokus på att under hela processen utgå från den insamlade empirin och inte från personliga värderingar. Till hjälp har även handledaren funnits för att säkerställa att de tolkningar som gjorts har grundats på empiri, teori och tidigare forskning och inte egna värderingar.

5.5.2 Förtjänster och begränsningar

Då intresset för denna uppsats har varit att undersöka kriminalvårdsanställdas resonemang kring och upplevelser av arbetet med transpersoner är det essentiellt att fråga just dem, för att analysera deras perspektiv. Intervjuer är fördelaktiga då det på kort tid går att få flera personers tankar och reflektioner kring olika företeelser. Samtidigt kan observationer vara kompletterande för att bekräfta att det som sägs också är det som görs (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2011). Bedömningen gjordes dock att observation skulle vara etiskt oförsvarbar då klientgruppen är utsatt och befinner sig i en känslig miljö. Det finns i och med detta en

medvetenhet kring att det inte går att ta för givet att det som sägs stämmer överens med intervjupersonernas agerande i verkligheten. Utöver detta bör hänsyn även tas till att några av intervjupersonerna inte mött transpersoner i arbetet de senaste åren, vilket kan ha påverkat minnet av upplevelserna. Då målet var att få ett flertal av de anställdas resonemang och upplevelser samtidigt som tidsramen var begränsad ansågs förtjänsterna med semistrukturerade intervjuer väga tyngre än begränsningarna.

Vid genomförandet av intervjuerna väcktes tankar kring störningar och dess konsekvenser. Under en av intervjuerna öppnades dörren till rummet vid två tillfällen. Detta verkade inte påverka intervjupersonen men skapade en osäkerhet hos oss och gjorde det svårare att komma tillbaka in i intervjurollen. Efter att både ha lyssnat på inspelningen och läst igenom intervjupersonens svar kan det dock konstateras att störningarna inte verkade ha någon påverkan på svaren, då materialet ändå blev omfattande. De två första intervjuerna blev inte heller optimalt genomförda av den anledningen att det inte blev någon paus mellan dem. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2011) menar att det är viktigt med en paus mellan två intervjuer för att kunna anteckna intressanta tankar som kommit upp under intervjun. Den här aspekten användes under resterande intervjuer, och förbättrade dessa, då vi fick utrymme att anteckna och samla tankarna inför den kommande intervjun. Vi upplever att det förbättrade vårt fokus och således även intervjuerna. Trots att alla intervjuer inte blev optimalt genomförda upplever vi att det material som har samlats in har varit bra och tillräckligt omfattande för att besvara studiens frågeställningar. I resultat- och analysavsnittet har ett flertal citat använts som valts ut från det insamlade materialet. För att underlätta läsningen av resultat- och analysavsnittet har mindre ändringar i citaten gjorts.

5.5.3 Förförståelse

Inför studien hade vi olika förförståelse av området, som fåtts genom den verksamhetsförlagda utbildningen på socionomprogrammet. Den ena av oss hade mer kunskap om Kriminalvården medan den andra hade mer kunskap om transpersoner. Våra förkunskaper har därmed kompletterat varandra och varit fördelaktiga då de väckte intresset för ämnet. Förförståelsen har underlättat vid diskussioner om studien kommer att vara möjlig att genomföra praktiskt. Det saknas statistik om transpersoner i den svenska Kriminalvården och det har då varit fördelaktigt att den ena uppsatsförfattaren haft kunskap om att det har funnits transpersoner inom den svenska Kriminalvården.

Vidare är det även värt att nämna att vi hade vissa förväntningar på resultatet innan studien genomfördes. Det fanns en förväntning från oss båda att det skulle finnas en brist på kunskap om transpersoner hos de anställda, då detta var ett genomgående tema i den tidigare forskningen. Detta har till viss del påverkat formuleringen av intervjufrågor då vi till exempel frågar om intervjupersonerna upplever att de har tillräckligt med kunskaper om transpersoner. En annan förväntning var att intervjupersonerna skulle svara att de behandlar alla intagna lika och att de inte gör skillnad på individer, vilket gjorde att frågor om hur transpersoner behandlas på anstalt ställdes.

Vid analysen av empirin har dessa faktorer tagits hänsyn till och det finns en medvetenhet kring att resultaten kan ha påverkats i en viss riktning av vår förförståelse och våra förväntningar på resultaten. Detta då intervjufrågorna delvis formulerats utifrån dessa. Det är dock värt att nämna att frågorna som baserades på förförståelsen och förväntningar på resultaten var relevanta för studien samt att frågorna var förhållandevis öppna och gav utrymme för intervjupersonerna att resonera fritt. Utöver detta fanns en medvetenhet under intervjuerna att inte leda intervjupersonerna till specifika svar och därmed anses inte förförståelsen eller förväntningarna på resultaten ha haft någon större påverkan på intervjupersonernas svar. Förförståelsen har i analysen av empirin hanterats på så sätt att vi varit öppna för materialet och inte bara letat efter sådant som stämmer överens med vår förförståelse och resultaten av tidigare forskning.

5.6 Intervjupersoner

Gemensamt för alla intervjupersoner är att de har över 10 års erfarenhet av att jobba inom Kriminalvården och att de har mött transpersoner i arbetet.

Intervjuperson 1: Kvinna med högskoleutbildning. Har erfarenhet från kvinnlig och manlig anstalt samt anstalt med lägst säkerhetsklass.

Intervjuperson 2: Kvinna med högskoleutbildning. Har erfarenhet från kvinnlig anstalt.

Intervjuperson 3: Kvinna med folkhögskoleutbildning. Har erfarenhet från olika anstalter och häkten.

Intervjuperson 4: Man med gymnasieexamen. Har erfarenhet från bland annat manlig anstalt och häkte.

Intervjuperson 5: Kvinna med högskoleutbildning. Har erfarenhet från häkte och anstalt.

Intervjuperson 6: Kvinna med högskoleutbildning. Har erfarenhet från anstalt, häkte och frivård.

Intervjuperson 7: Kvinna med högskoleutbildning. Har erfarenhet från anstalt och frivård.

5.7 Forskningsetiska överväganden

Det är i all forskning viktigt att noggrant överväga de etiska aspekter som aktualiseras (Lind, 2014). Att bedriva forskning ses som något viktigt för samhället då forskningen kan leda till förbättringar inom olika områden, vilket av Vetenskapsrådet (2017) kallas för forskningskravet. Forskningskravet ska alltid vägas mot det som kallas individskyddskravet, kravet på att de som deltar i studien inte får fara illa på något sätt. Intervjupersonerna är i denna studie professionella kriminalvårdsanställda som inte befinner sig i en utsatt situation. Riskerna för att de skulle fara illa är därmed väldigt små samtidigt som vinsterna med studien kan bli väldigt stora för framför allt transpersoner, då studien bidrar med kunskap till ett, i en svensk kontext, utforskat område.

I denna studie har individskyddskravet och dess fyra delkrav beaktats genom hela processen. Individskyddskravets fyra delkrav benämns enligt Vetenskapsrådet (2002) som informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. För att uppfylla informationskravet är det viktigt att alla deltagare innan intervjuerna fått ta del av information om studien (Vetenskapsrådet, 2002). I denna studie har deltagarna fått ett informationsbrev (se bilaga 2) där syftet med studien och intervjuerna presenteras, att intervjuerna kommer att spelas in samt att alla uppgifter och allt material som insamlas kommer att behandlas konfidentiellt. För att uppfylla samtyckeskravet har deltagarna informerats om att deltagande i studien är frivilligt och att de har rätt att avbryta sin medverkan närhelst de vill (se Vetenskapsrådet, 2002). Vid eventuella frågor om något som rör studien har deltagarna informerats att de kan vända sig till oss eller vår handledare. Innan varje intervju har studiens syfte återigen presenterats, intervjupersonerna har fått möjlighet att

ställa frågor och de har muntligen och skriftligen (se bilaga 3) fått godkänna deltagande i studien och inspelning av intervjun. Deltagarna har även informerats om att underskriften på samtyckesformuläret inte är bindande på något sätt och att de självklart kan avbryta sin medverkan närhelst de vill.

Konfidentialitetskravet innebär att behandla uppgifter om studiens deltagare så att det inte går att avslöja deras identitet (Vetenskapsrådet, 2002). I studiens resultat och analys har alla deltagare oidentifierats. De citat som presenteras har med stor eftertanke valts ut för att inte avslöja någon av deltagarnas identitet. Allt material som samlats in och de transkriberingar som gjorts har under hela processen behandlats med stor försiktighet så att inga obehöriga kunnat ta del av materialet. För att uppfylla nyttjandekravet har den insamlade informationen endast använts till studiens ändamål och således också bearbetats på ett sätt som stämmer överens med dess syfte (se Ahrne & Svensson, 2011).

5.8 Arbetsfördelning

Arbetsfördelningen har sett ut på så sätt att uppsatsförfattarna har haft huvudansvar för olika delar. Maria har haft huvudansvaret för kontakten med intervjupersoner och handledare. Amanda har haft huvudansvaret för transkribering av intervjuer. Den text som producerats har delats upp mellan uppsatsförfattarna men alla delar har bearbetats av båda tillsammans.

6. Resultat och analys

I detta kapitel redovisas och analyseras studiens empiri. De huvudteman som här presenteras är Maktförhållanden och (Bristen på?) kunskap, information och riktlinjer samt de underkategorier som skapats. I analysen har alla intervjupersoner oidentifierats och benämns som intervjuperson 1–7. Analysen av empirin syftar till att bidra med kunskap om hur kriminalvårdsanställda resonerar kring arbetet med intagna transpersoner.

6.1 Maktförhållanden

Utifrån huvudtemat Maktförhållanden har underkategorierna *Att vara avvikande, utsatt och att våga vara öppen* och *Erkännande, acceptans och motstånd* formulerats vilka redovisas här.

6.1.1 Föreställningar om utsatthet

Det framkommer av Folkhälsomyndighetens (2015) undersökning av transpersoners hälsa, ohälsa och känsla av utsatthet att transpersoner i högre utsträckning än den övriga befolkningen utsätts för trakasserier, diskriminering samt psykiskt och fysiskt våld. En genomgående föreställning som kommer till uttryck i utsagorna är transpersoners utsatthet. En intervjuperson beskriver att en intagen transperson förmodligen är rätt utsatt sexuellt. En annan intervjuperson menar att transpersonerna på anstalt, precis som ute i samhället, riskerar att utsättas för både fysiska, psykiska och sexuella övergrepp. Att transpersoner riskerar att utsättas för olika slags övergrepp är en genomgående föreställning i utsagorna. Utsattheten grundar sig enligt de flesta av intervjupersonerna i att transpersoner, av andra intagna, ses som annorlunda och avvikande från det som anses vara normalt. I och med föreställningen om att transpersoner riskerar att råka illa ut framkommer också vikten av att ha ett säkerhetstänk när det kommer till klientgruppen. Den tänkta utsattheten som framkommer under intervjuerna, bland annat risken för att utsättas för sexuella övergrepp, har även Stohr (2015) sett i sin studie av transkvinnors situation på mansanstalt. Stohr (2015) pekar på att transkvinnorna utsätts för våld och övergrepp av andra intagna och att placeringen av transpersonerna är av stor betydelse för risken att utsättas för sådana övergrepp. Svårigheten med placering är även något som intervjupersonerna berättar om. De lyfter att placering i normalfallet utgår ifrån juridiskt kön, vilket här kan bli problematiskt då transpersoner är de som inte identifierar sig med det juridiska könet de tilldelats.

En av intervjupersonerna sätter ord på det som är genomgående i alla intervjuer gällande tanken om att transpersoner riskerar att utsättas för övergrepp:

[...] Om det då framkommer att personen är en transperson så måste man kanske ta det i beaktande för klientens säkerhet. Om man avviker från det normativa perspektiv som många klienter har så kan man råka ganska illa ut och där är det ju vårt ansvar att sätta den [transpersonen] i säkerhet [...]. (Intervjuperson 6).

Här resonerar intervjupersonen kring tanken om att transpersonerna av övriga intagna anses avvika från det som ses som normalt och att de därmed kan råka illa ut. Detta kan förstås utifrån Goffmans (2014) teori om stigma då transpersonerna anses ha egenskaper som avviker från de som förväntas på kategorierna man och kvinna. På så sätt kan de tänkas tillskrivas ett stigma vilket föranleder en annorlunda behandling från övriga intagna. Det intressanta här är att ingen av intervjupersonerna har bevittnat en situation där en transperson utsätts för

övergrepp. Det som beskrivs är en farhåga för att de skulle utsättas för övergrepp som kan tänkas vara baserad på den nedvärderande jargong som intervjupersonerna upplever bland framför allt manliga intagna gällande homosexualitet och femininitet. Enligt Pemberton (2013) kännetecknas fängelsekulturen på manliga anstalter av den jargong som intervjupersonerna beskriver. Hon pekar även på att de intagna som anpassar sig till den rådande maskulina normen får en högre status än de som avviker (ibid.). Dessa resonemang framkommer även i den här studiens utsagor.

För att komplettera förståelsen av den stigmatisering Goffman (2014) beskriver, behövs Foucaults (2017) teori om makt och normalisering. Han beskriver hur normalisering och makt tätt hänger samman med varandra och menar att vi människor sorterar in varandra i kategorier där vissa anses vara normala och andra onormala. Det finns enligt Foucault (2017) en önskan i samhället om att vara normal och människor som inte anses vara normala bestraffas. Denna normaliseringsmakt kommer genom utsagorna till uttryck genom tanken om att de som anses vara avvikande, alltså transpersonerna, riskerar att bestraffas genom att utsättas för olika slags övergrepp. Utöver tanken om att transpersonerna ses som avvikande av andra intagna kan föreställningen om att transpersonerna kommer råka illa ut förstärka stigmatiseringen genom att ett flertal transpersoner placerats på specialavdelningar.

Vidare kan föreställningen om utsattheten på manlig anstalt förstås utifrån Pembertons (2013) tankar om den diskurs- och maktkonstruerade binära ordningen som rättssystemet bygger på. Denna ordning innebär att kvinnor och män särskiljs som varandras motsatser vilket upprätthålls genom riktlinjer (ibid.). Den här uppdelningen liknar Butlers (2007) resonemang kring den heterosexuella matrisen eftersom hon menar att män och kvinnor särskiljs som varandras naturliga motsatser. Konsekvenserna av det blir att femininiteter och maskuliniteter konstrueras, vilket kan tänkas omöjliggöra gränsöverskridande könsidentiteter. Utifrån tankarna om den binära maktordningen och den heterosexuella matrisen kan det intervjupersonerna resonerar kring förstås som att graden av acceptans för det avvikande är kopplat till hur femininitet och maskulinitet har konstruerats på de olika anstalterna. Det kan därmed tänkas vara så att femininiteten konstruerats som mer omhändertagande än maskuliniteten. Intervjupersonerna tänker sig att acceptansen för det avvikande inte är särskilt stor på mansanstalt och att detta har föranlett att majoriteten av intagna transpersoner där varit mer försiktiga gällande öppenheten kring sin könsidentitet. Kvinnoanstalter beskrivs däremot som mer accepterande och där har transpersonerna upplevts vara mer öppna med sin

könsidentitet. Det är värt att påpeka att det har funnits undantagsfall på båda typerna av anstalt, där det funnits intagna transpersoner som varit öppna med sin könsidentitet på manlig anstalt och vice versa. Följande citat visar på resonemang kring öppenhet på mansanstalt:

Ingen av dem [transkvinnorna] var särskilt uttalade [som transkvinnor] än, utan de pratade om sig själva som män. Det är därför jag säger han hela tiden, men [transkvinnorna] har i samtal uppgivit att de är kvinnor [...]. (Intervjuperson 5).

Intervjupersonen berättar att transkvinnorna på manlig anstalt inte var öppna med att de identifierar sig som kvinnor inför övriga intagna. Intervjupersonen föreställer sig att det förmodligen grundar sig i en rädsla för att råka illa ut. Vidare lyfts även ett intressant exempel som kan visa på hur kön konstrueras. Intervjupersonen upplevde att transkvinnorna, som inför andra intagna uppgav att de var män, föll in i den manliga normen gällande aggressivitet och hårdhet. Samtidigt upplevde intervjupersonen att transkvinnorna höll sig utanför den nedvärderande jargongen gällande kvinnor och femininitet. Det intressanta här blir att personer som vid födseln tilldelades samma kön, baserat på deras kroppar, till viss del upplevs ha helt olika sätt att bete sig. Upplevelsen av att de som av övriga intagna anses vara avvikande faller in i en del normer och håller sig utanför andra, kan tolkas utifrån såväl Butlers (1993) queerteoretiska begrepp performativitet som Goffmans (2014) och Foucaults (2017) teorier. Manligheten kan, utifrån begreppet performativitet, ses som något som genom språket skapats hos de manliga intagna som väldigt tydligt förhåller sig till den "manliga normen", som intervjupersonen uttrycker det. Transpersonerna som upplevs avvika från den manliga normen kan, på grund av att de identifierar sig som kvinnor, tänkas ha valt att inte följa den nedvärderande jargongen av kvinnor. Eftersom de inte heller identifierar sig som män har de kanske inte heller genom performativa handlingar helt och hållet konstruerats som det. Detta kan tyda på att manlighet är något som görs av omgivningen, genom socialt och kulturellt betingade performativa handlingar, snarare än något som är inneboende i oss sedan födseln. Flera av intervjupersonerna nämner att de försöker arbeta mot den "machokultur" som finns på mansanstalt, men menar också att det är svårt att förändra och något som kanske alltid kommer att finnas.

Ett annat sätt att förstå upplevelsen av att transkvinnorna på manlig anstalt föll in i en del av normerna, men inte alla, är utifrån Goffmans (2014) begrepp passera. Att passera innebär att de som är avvikande i något avseende väljer att medvetet dölja sitt stigma för att kunna passa in i gruppen som följer den rådande normen. En annan fördel med att dölja sitt stigma kan här

tänkas vara att minska risken för att utsättas för fysiska, psykiska och sexuella övergrepp, då det inte längre är synligt att de avviker från normen. Detta kan också, utifrån Foucault (2017), tänkas visa på den makt som finns i normaliseringen då upplevelsen av att transpersonerna valde att dölja att de är transpersoner kan tolkas som att de känner sig tvingade att följa normen för att inte riskera bestraffning. I förlängningen skulle detta kunna innebära att normerna reproduceras och de anställda måste kanske därmed arbeta mer aktivt med att försöka motarbeta dessa normer och öka acceptansen, bland intagna, för andra människor. Detta för att minska risken för exkludering av och övergrepp på de som anses avvika från dessa normer. Det intressanta här blir att normerna kring manligt och kvinnligt upplevs vara så starka och tydliga på anstalt att transkvinnorna kan dölja sitt stigma genom att bara följa den manliga normen. Så länge de förhåller sig till den manliga normen skulle ingen kunna missta dem för att vara kvinnor, då det finns föreställningar om hur kvinnor och män ”ska” se ut och vara. På så sätt blir stigmat dolt och transkvinnorna kan passera.

Normerna på kvinnoanstalt beskrivs även de som tydliga, men ser annorlunda ut än de manliga. Intervjupersonerna ger olika beskrivningar av kvinnliga normer, men ett genomgående tema är normer präglade av känslor, omhändertagande och acceptans:

[...] där kan det ju vara att man faktiskt är väldigt uppskattad och får vara sig själv och får leva precis som man har rätt att göra. Det är en helt annan dynamik mellan de intagna. [...] (Intervjuperson 6)

[...] kvinnor är mer i behov av närkontakt, mycket mer kramar eller att man ligger tillsammans i sängen och tittar på film. [...] kvinnor är mer att man ska kramas, man ska vara omtänksam. [...] omhändertagande på andra sätt. [...] om man är arg eller ledsen så är det väl mer gråt. Man tillåter sig själv att gråta mer. [...] (Intervjuperson 7).

Intervjuperson 7 lyfter även fram att intagna kvinnor i högre utsträckning lider av psykisk ohälsa än intagna män och funderar på om de kvinnliga normerna, som präglas av gråt och omhändertagande, grundar sig i föreställningen om hur kvinnor och femininitet är eller i den psykiska ohälsan. För att förstå konstruerandet av femininitet och maskulinitet behövs Butlers (2007) queerteoretiska resonemang om den heterosexuella matrisen. De manliga normerna upplevs enligt utsagorna präglas av att vara stor, stark och att inte visa känslor. Om manligt och kvinnligt ses som varandras motsatser kan det alltså tänkas vara så att kvinnor och femininitet, i motsats till män och maskulinitet, konstrueras som något svagt. Detta visar de

manliga normerna som beskrivs i utsagorna, då allt som är feminint upplevs nedvärderas och kanske också bestraffas. Att kvinnors sätt att uttrycka känslor på sammankopplas med psykisk ohälsa skulle dessutom kunna tyda på att psykisk ohälsa konstrueras som något svagt. Ingen av intervjupersonerna resonerar kring om de manliga normerna kan tänkas hänga samman med psykisk ohälsa och därmed får dessa normer också fortgå utan att bli ifrågasatta.

Den könsbinära uppdelningen och konstruerandet av feminitet och maskulinitet kan å ena sidan alltså tänkas synliggöra transpersoner, genom att det skapas en föreställning om att de ses som avvikande. Å andra sidan kan den också tänkas osynliggöra dessa människor:

[...] de kanske har påbörjat någonting [könsbekräftande behandling] där ute, det är ganska så omfattande saker ju [...] det kan ta lång tid och så hamnar man här och lägger lock på känslorna. Personen känner att ”jag hör inte hemma här”, det är ju ingen som hör och lyssnar på det. (Intervjuperson 1).

Intervjupersonen berättar här om sin föreställning om hur det kan vara för en intagen som inte upplever sig höra hemma på kvinnoanstalt och som identifierar sig med något annat än det juridiska kön personen tilldelades vid födseln. Utsagan visar på hur transpersoner kan osynliggöras i ett kriminalvårdssystem som bygger på en binär ordning och där de intagna placeras utifrån juridiskt kön. Att inte ge erkännande för dem som befinner sig utanför den binära könsuppdelningen kan tyda på att kriminalvårdssystemet befäster och reproducerar den binära maktordningen. Det kan också utifrån Foucaults (2017) teori ses som en maktutövning där normaliseringsprocessen tvingar in transpersonen i en kategori, samtidigt som denne konstrueras som onormal.

Något som är genomgående i intervjupersonernas utsagor är uppfattningen att de inte ser på transpersoner som annorlunda och att de behandlar alla intagna med samma respekt. Samtidigt ges det uttryck för en tanke om att det i en fängelsemiljö kan bli ett problem att vara transperson. Gällande placering av transpersoner förs bland annat följande resonemang:

[...] Man kan ju tycka att en intagen är på ett speciellt sätt eller en avart om jag får säga de intagnas ord och kan utse den till mobbningsoffer. Då får vi tyvärr flytta den klienten. Så är det och det är därför som... det skulle ju vara jättebra om man hade haft speciella avdelningar och det har man ju indirekt, alltså man hittar ju avdelningar som är mindre [...]. (Intervjuperson 3).

Den problemlösning som beskrivs ovan kan tänkas bidra till en föreställning om att transpersoner ses som ett ”problem”. När det uppstår en situation där en intagen transperson utsätts för exempelvis mobbning som intervjuperson 3 pratar om, kan transpersonen flyttas till en annan avdelning och på så sätt kan det problemet tänkas vara löst. I utsagorna framkommer det att transpersoner sällan placeras på en allmän manlig avdelning då det kan tänkas uppstå problem. Att flytta på den som blir utsatt kan utifrån queerteori förstås som att den som avviker från det “normala” blir ett “problem” samtidigt som normen ses som det naturliga (Rosenberg, 2002). I och med detta får de maktbeteenden som övriga intagna har fortgå och vad som ses som normalt respektive avvikande upprätthålls. Det är däremot värt att reflektera över de anställdas situation i detta läge då det inte nödvändigtvis behöver vara så att de ser dessa maktbeteenden som något naturligt och inte heller transpersonen som ett problem. Att bryta och förändra den kultur och de maktspel som intagna har kan tänkas vara väldigt svårt och tidskrävande. Det är därmed förståeligt att de flyttar på den som blir utsatt då de också har ett ansvar att skydda de intagna från att fara illa. Det intressanta blir här dock att dessa handlingar, att flytta på transpersonen, kan bidra till att upprätthålla vad och vilka som anses tillhöra det normala respektive det avvikande.

Den samlade bilden av intervjupersonernas föreställningar om transpersoners utsatthet pekar på att klientgruppen upplevs vara utsatt. Av utsagorna framkommer också en tanke om att transpersonerna, av övriga intagna, anses vara avvikande från rådande normer.

Intervjupersonerna upplever också att öppenheten kring könsidentiteten beror på vilken typ av anstalt de befinner sig på, vilket även kan kopplas till könsnormer. Till sist är de anställda av uppfattningen att de inte gör skillnad på intagna och ser alla som lika mycket värda. I nästa avsnitt fördjupas analysen av resonemangen kring anställdas acceptans och bemötande av intagna transpersoner.

6.1.2 Erkännande, acceptans och motstånd

Nästa centrala tema som kan utläsas av flertalet intervjuer är erkännande, acceptans och motstånd vilket kan tänkas hänga samman med temat maktförhållanden. Med erkännande åsyftas här “att känna igen” (Engdahl, 2010). Att bli sedd som och erkänd för den identitet en person själv upplever sig ha är viktigt för många transpersoner (ibid.). I intervjuerna ges det uttryck för en tanke om att det är viktigt för intagna transpersoner att bli erkänd och accepterad som det personen identifierar sig med. I intervjuerna framkommer det även upplevelser av att det från personalens sida funnits motstånd mot erkännande av könsidentitet.

Intervjuperson 4 berättar att det blev diskussioner i arbetsgruppen när en intagen transkvinna ville ha damunderkläder och inte herrunderkläder:

Han ville ha damkläder, alltså kvinnotrosor och bh. Det var ett väldigt tjafs i personalgruppen om att skaffa det. [...] Det var sånt tjafs att det slutade med att jag köpte dem. Hur svårt ska det vara? Det var även kvinnor som inte ville "nej vi vill inte, och nej vi tycker det blir konstigt" Vad är konstigt? (Intervjuperson 4)

Det upplevda motståndet bland de anställda kan förstås utifrån den heterosexuella matrisen och Butler (2007) menar att de som rör sig utanför eller på gränsen av denna matris kan uppfattas som mindre begripliga eller rent av skrämmande. De anställdas reaktioner kan alltså tänkas hänga samman med att transkvinnan blev svårbegriplig för dem, varför de då tog avstånd. Kanske kan deras handlande, eller icke-handlande, i förlängningen innebära ett exkluderande eller till och med diskriminering av de som anses vara mindre begripliga? Intervjupersonen förstod inte vad det var som var konstigt med att köpa damunderkläder och beslutade sig för att göra det själv. Intervjupersonen berättar också om den tacksamhet den intagne uttryckte för denna handling som enligt intervjupersonen inte är någon stor sak men som ändå blev det, vilket kan tänkas visa på vikten av att få erkännande för sin identitet.

Intervjupersonens resonemang kan även förstås och problematiseras utifrån Goffmans (2014) teori om stigma. Upplevelsen av att de anställda inte erkänner den intagne som kvinna utan ser det som konstigt att denne vill ha kvinnounderkläder kan tyda på en stigmatisering av transpersonen. Stigmat uppkommer genom att den intagne upplevs vara avvikande från vad som förväntas för både kategorin kvinna och kategorin man. Goffman (2014) menar att när en person förenats med ett stigma ser andra denne inte som "fullt mänsklig". Utifrån denna grund behandlas den stigmatiserade, ofta oavsiktligt, diskriminerande vilket leder till att dennes livsmöjligheter försämras. Genom att till en början förvägra transkvinnan de underkläder som önskas tydliggörs att de anställda har en makt att bestämma om den intagne ska ses som avvikande eller om denne ska få erkännande för sin identitet och då ses som en kvinna precis som alla andra kvinnor. Ytterligare ett citat kan exemplifiera vikten av att få bekräftelse och erkännande för sin identitet:

[Trans]person tre som jag stött på hade ett väldigt stort behov av att bli bekräftad för att vara en kvinna, när det var så synligt att hon inte var en kvinna. Det var rätt så märkbart för de övriga intagna så att det kunde bli liksom en krock [...]. (Intervjuperson 1).

Den situation intervjupersonen beskriver skulle å ena sidan kunna tolkas utifrån Goffmans (2014) begrepp normifikation. Här kan alltså tänkas att transkvinnan, som sitter på kvinnoanstalt, upplevs ha en önskan om att stigmat ska bli irrelevant och vill bli bekräftad som en normal, vanlig kvinna och inte uppfattas som en man. Istället för att dölja sitt stigma genom att se ut mer som och bete sig mer som en man förväntas göra, upplever de anställda att transkvinnan anstränger sig för att uppfattas som en kvinna. I utsagan framkommer att den intagna gjorde allt för att framhäva sin kvinnlighet, genom att klä sig, föra sig och prata på ett sätt som uppfattas som kvinnligt. Intervjupersonens beskrivning av de upplevda ansträngningarna som transkvinnan gör för att vara "kvinnlig" kan tolkas som ett försök att till slut så pass tydligt vara en kvinna i andras ögon att stigmat blir irrelevant. Personen kan då av andra ses som en normal och vanlig kvinna. Detta kan även tänkas hänga samman med normaliseringens makt. Att vara normal är även enligt Foucault (2017) fördelaktigt och genom att försöka passa in och bli sedd som en kvinna så har normaliseringsprocessen tagit ett maktgrepp om den intagne. Intervjupersonens upplevelse av transkvinnans ansträngningar kan å andra sidan tolkas på så sätt att ansträngningarna skulle kunna göra henne ännu mer avvikande. Detta på grund av att hon, enligt intervjupersonen, av andra intagna uppfattas som väldigt manlig, vilket inte är önskvärt för kategorin kvinna.

Vidare kan respekten för en transpersons pronomen tänkas vara sammankopplat med att få erkännande för sin identitet. Gällande detta framkommer olika uppfattningar i utsagorna. Flertalet intervjupersoner menar att det finns en respekt för att alla ska få vara vem de vill men att det förekommit diskussioner där det visats mindre respekt. Två av intervjupersonerna återger delar av hur dessa diskussioner tagit sig uttryck:

[...] Man kan ju fortfarande höra att folk [personal] skojar om varför någon vill ha ett annat pronomen eller, bara en sådan sak som hen till exempel, att det skojas ganska mycket om på olika sätt. (Intervjuperson 6).

Ehm att "ja men det är ju en tjej, varför ska vi kalla honom för Kalle? Det är ju en tjej". (Intervjuperson 3).

Upplevelsen av att anställda skojar om och inte respekterar en persons pronomen kan tolkas som ett uttryck för maktutövning från de anställdas sida, då de inte ger transpersonen erkännande för sin identitet. Det signalerar att de anställda har makten att bestämma vem transpersonen får och inte får vara samt att transpersonerna inte har rätt till att själva bestämma vem de är. För att förstå denna maktutövning behövs Bremers (2011) begrepp

linjärt kön, vilket innebär att könsidentitet, könsuttryck och kropp stämmer överens med det juridiska kön som tilldelades vid födseln. De personer som uttrycker sig på de sätt citaten ovan visar på förefaller vara personer som själva följer den förväntade linjen när det kommer till kön. Personer som följer den förväntade linjen passar även in i det som anses vara normalt och mest naturligt och de som inte gör det ses som avvikande (ibid.). De uttalanden som intervjupersonerna vittnar om kan därmed problematiseras på så sätt att de som skojar om och inte respekterar transpersoners pronomen faktiskt har makten att placera transpersonerna i en kategori som avvikande. Att falla innanför normens ramar, normaliteten, kan också tänkas innebära en försäkran om att inte själv riskera att utsättas för denna typ av maktutövning, som i förlängningen kan leda till diskriminering av transpersoner.

Det upplevda motståndet, som ovan diskuterats, mot att se en transperson som det den identifierar sig med lyfter även Lindroth (2016) i sin studie och menar att det är vanligt att cispersoner som är heterosexuella definierar transpersoner utifrån det vid födseln tilldelade könet och tar för givet att de också är heterosexuella. Det konstateras även att cispersoner gör detta trots att transpersonen presenterat vad denne identifierar sig som (ibid.). Återigen blir heteronormativiteten synlig vilken i förlängningen kan leda till att transpersonerna inte får något erkännande för sin identitet.

Som det visat sig i detta avsnitt finns upplevelsen av att det finns ett motstånd hos en del anställda, vilket kan tänkas påverka erkännandet för transpersonernas könsidentitet. Samtidigt har bemötandet av intagna transpersoner enligt intervjupersonerna till stor del präglats av acceptans. Avslutningsvis kan bemötandet även kopplas till kunskap, vilket är det tema som behandlas i nästkommande kapitel.

6.2 (Bristen på?) kunskap, information och riktlinjer

Utifrån huvudtemat (Bristen på?) kunskap, information och riktlinjer har underkategorierna *Kunskap, informell utbildning och handledning* och *språket som uttryck för okunskap* formulerats vilka redovisas i det här kapitlet.

En teoretisk utgångspunkt som har tillämpats i studien är Foucaults (2017) maktteori. Foucault (2017) visar på att kunskap är starkt förknippat med makt och att kunskap inte bara behöver innebära något positivt. Vi menar i denna studie att kunskap hos de anställda är en

tillgång, då det behövs för att bättre kunna förstå och bemöta intagna transpersoner. Det finns en medvetenhet kring att kunskap även kan få negativa följder om den används på fel sätt. I den här studien har Foucaults (2017) teori ändå tillämpats, då centrala delar av teorin kan kopplas till den insamlade empirin.

6.2.1 Kunskap, informell utbildning och handledning

Ett genomgående tema i utsagorna var den upplevda bristen på kunskap om transpersoner. En intervjuperson ansåg sig själv ha tillräckligt med kunskap om transpersoner, men hade uppfattningen om att andra anställda skulle behöva mer kunskap. En annan intervjuperson upplevde däremot att bristande kunskap fanns både hos henne själv och hos andra anställda. Det framkom att intervjupersonerna hade gemensamma sätt att inhämta kunskap om transpersoner såsom genom internet och att använda transpersonerna som kunskapskälla. Det fanns däremot en oenighet bland intervjupersonerna kring om det behövs mer, mindre eller om det finns tillräckligt med riktlinjer kring arbetet med transpersoner. Några menade att riktlinjerna är otydliga och svårtolkade, medan andra menade att de är tillräckliga. Det fanns en enighet om att mer handledning hade varit önskvärt för att få bättre förståelse för hur transpersoner kan bemötas på bästa sätt.

Marlow, Winder och Elliott (2015) konstaterar att det finns en brist på kunskap om transpersoner hos anstaltspersonal, vilket innebär att personalen vänder sig till transpersonerna för att inhämta kunskap. Det här kan ses som en form av informell utbildning som syftar till att kompensera för bristande information och handledning av arbetsgivaren. När det gäller hur intervjupersonerna skulle gå tillväga för att införskaffa sig mer kunskap om transpersoner råder det delade meningar. Fyra av intervjupersonerna skulle främst använda sig av olika forum på internet såsom sociala medier och hemsidor. De resterande intervjupersonerna har vänt sig till eller skulle i första hand vända sig till transpersoner för att få mer kunskap. Intervjuperson 1 och 7 upplever att de har fått positiv respons när de sökt kunskap hos transpersonerna själva och att det har varit mycket uppskattat av transpersonerna, vilket kan ses i följande citat:

[...]Tacksamhet. Ja ja mycket uppskattat. [...] Jag har aldrig varit med om att någon varit arg eller förolämpad eller nåt sånt. Det är ju ungefär på samma sätt som man frågar om någons kriminalitet eller missbruk eller psykiska hälsa. Det är ju inte så stor skillnad tänker jag. Det är ju känsliga ämnen allihop. (Intervjuperson 7).

Marlow, Winder och Elliott (2015) menar även att tillvägagångssättet att använda transpersoner som kunskapskälla kan vara relationsskapande samtidigt som det ökar de anställdas medvetenhet och kunskap om transpersonernas situation. Lindroth (2016) påpekar dock, i sin studie om transpersoners upplevelser av mötet med sjukvårdspersonal, att det kan vara tröttsamt för transpersonerna att behöva vara de anställdas källa till kunskap. Det här kan tolkas som att transpersoner får agera utbildare och uppslagsverk i mötet med olika myndigheter. Det intressanta med den här studien är att ingen av intervjupersonerna har upplevt att transpersonerna reagerat negativt på att agera kunskapskälla, utan att det snarare endast varit positivt respons. Det är dock värt att fundera över om transpersonerna kan vara helt ärliga mot de anställda eller om beroendeförhållandet påverkar deras svar. Enligt Foucault (2017) legitimerar fängelsesystemet maktutövning i form av bestraffning. Beroendeförhållandet mellan anställd och intagen är påtagligt eftersom den anställda har möjlighet att bestraffa den intagna på olika sätt. Det kan därmed påverka den intagnas svar på de anställdas frågor, då ett uppvisande av missnöje gällande att vara kunskapskälla skulle kunna leda till informell bestraffning i form av exempelvis bristande erkännande av könsidentiteten eller ytterligare utpekande som avvikande.

En annan aspekt som bör tas hänsyn till gällande att använda transpersoner som kunskapskälla är föreställningen om transpersoners utsatthet. Intervjupersonerna beskriver som tidigare nämnts en föreställning om att transpersoner befinner sig i en utsatt situation på anstalt. Är det verkligen rätt att begära att de ska träda fram och agera utbildare, fastän de då kan riskera att utsättas för övergrepp? Utöver det här kan användandet av transpersonerna som kunskapskälla leda till att ytterligare peka ut gruppen som avvikande. Marlow, Winder och Elliot (2015) lyfter i sin studie att för mycket fokus på transpersonerna kan öka deras avvikande från normen istället för att normalisera dem. Det uppstår här en svårighet eftersom det är viktigt att öka kunskapen kring transpersoner och ta tillvara på all form av utbildning som erbjuds. Det måste samtidigt vägas mot tanken om transpersoners risk att utsättas för övergrepp och ett ytterligare utpekande som annorlunda. De anställda som endast har tillgång till kunskap genom informell utbildning befinner sig därmed i en svår situation, då de måste göra en avvägning om det är värt att använda sig av den kunskapskällan.

Marlow, Winder och Elliott (2015) lyfter som tidigare nämnts att informell utbildning används av de anställda på anstalt för att kompensera bristen på kunskap och handledning. Det framkommer även liknande resonemang i Holsinger & Hodges (2016) studie. De lyfter att

det finns en oro bland personal som arbetar med transpersoner, att de inte har fått tillräckligt med kunskap eller utbildning för att kunna bemöta transpersonerna så bra som de förtjänar. Det här resonemanget kring utbildning och kunskap var även synligt i intervjupersonernas svar, vilket kan ses nedan:

[...] Men vi får ju ingen typ av handledning i hur vi ska bemöta utan det får vi ju prata om tillsammans i grupp om hur vi ska göra här. Vad som är bäst för oss samt hur vi ska tänka och göra. (Intervjuperson 1).

Liknande resonemang kring handledning beskriver också intervjuperson 2. Hon menar att bristande kunskap och handledning lett till att en intagen transman inte har fått samma möjlighet att ha enskilda samtal som övriga intagna. Kontaktpersonerna visste inte hur de skulle bemöta transmannen och valde därför att låta det vara. Intervjupersonen lyfter även det faktum att den intagna transpersonen hade mått psykiskt dåligt under sin tid på anstalt samt att det till stor del berodde på bristande stöttning, kunskap och kommunikation från personalens sida.

För att fördjupa förståelsen av kunskapsbristens konsekvenser behövs här Goffmans (2014) teori om stigma. Den intagna transmannen kan här tänkas ha blivit tillskriven ett stigma då kontaktpersonerna såg personen som avvikande från övriga intagna. Transmannen ansågs inte ha rätt egenskaper för att passa in i kategorin "vanliga intagna", vilket medförde att kontaktpersonerna inte visste hur de skulle bemöta personen. Syftet med undvikandet var, enligt intervjupersonen, inte att peka ut personen som avvikande. Det kan istället ses som en direkt konsekvens av den bristande kunskapen. Kontaktpersonerna antog att den intagna transmannen skulle vara annorlunda än övriga intagna och valde därför att backa. Den enkla handlingen visar på att transpersonerna avviker från övriga intagna, endast baserat på deras könsidentitet. Intagna transpersoner riskerar därmed att bli stigmatiserade och bemötas annorlunda än andra intagna, även om de anställda inte har det som mål eller ens en tanke på att det kan hända.

En annan fråga där det också rörde delade meningar är som tidigare nämnts gällande huruvida det finns tillräckligt med riktlinjer i arbetet med transpersoner. Fyra av intervjupersonerna var överens om att det inte finns tillräckligt med riktlinjer, utan att det främst finns allmänna riktlinjer som grundar sig i allas lika värde. Två av intervjupersonerna hade däremot uppfattningen att det finns tillräckligt med riktlinjer och att resurserna borde riktas mot mer

handledning istället. Den sista intervjupersonen ansåg att det finns tillräckligt med riktlinjer för de som är erfarna, men att nyanställda hade gynnats av utökade riktlinjer. Enligt Holsinger & Hodge (2016) behövs riktlinjer och handledning för att förhindra felaktigt bemötande och ge personalen en bra grund att stå på vid svåra beslut. Det kan utifrån intervjuerna konstateras att det inte finns specifika riktlinjer för arbetet med hbtq-personer. För att fördjupa analysen av bristen på riktlinjer behövs Foucaults (2017) maktteori.

Enligt Foucault (2017) finns makt närvarande i alla relationer och han menar att dessa relationer skapar våra identiteter och självuppfattningar. För att problematisera upplevelsen av bristen på riktlinjer kan det tolkas som att de som utformar riktlinjer har makten att bestämma om vissa grupper ska synliggöras eller osynliggöras. Därmed kan bristen på riktlinjer kring arbetet med hbtq-personer ses som en maktutövning i form av ett osynliggörande av klientgruppen. Om vi tänker oss att maktrelationer är det som formar våra identiteter och självuppfattningar kan det också tänkas vara så att bristen på riktlinjer i förlängningen påverkar transpersonernas syn på och uppfattning av sig själva. De kan känna sig mindre värda och exkluderade från övriga intagna. För att problematisera detta ytterligare kan det återigen vara värt att fundera på om ett större fokus kring transpersoner istället kan göra gränsdragningen mellan "vi-och-de" ännu tydligare och peka ut klientgruppen som annorlunda. Samtidigt har det genom intervjuerna uppenbarats sig att det bland en del anställda finns en osäkerhet kring hur de ska bemöta intagna transpersoner, vilket tyder på att en förändring måste ske för att säkerställa att de intagna transpersonerna bemöts lika bra som övriga intagna.

Sammanfattningsvis blir det tydligt att det upplevs finnas en brist på kunskap, riktlinjer och handledning gällande transpersoner vilket också upplevs försvåra arbetet med klientgruppen. Samtidigt var alla intervjupersonerna överens om att det skett en positiv utveckling gällande kunskapen kring transpersoner de senaste åren. Det fanns också en genomgående tanke att utvecklingen kommer att fortsätta i en positiv riktning, både inom Kriminalvården men även i samhället i stort, när det gäller transpersoners situation. Detta skulle, utifrån Butlers (2007) queerteoretiska resonemang, kunna innebära att ifrågasättandet av normer kring kön och sexualitet blivit allt mer frekvent förekommande. Kunskapen om transpersoner har ökat samtidigt som skapandet och upprätthållandet av normer alltmer har uppmärksammas och aktivt motverkats. Denna utveckling visar sig enligt intervjupersonerna genom

Kriminalvårdens deltagande i pride-tåg och utvecklandet av riktlinjer kring placering av personer som har beviljats och befinner sig i en könskorrigering process.

Det har alltså i detta avsnitt visat sig att kunskap förefaller vara en nyckel till att kunna bemöta intagna transpersoner på bästa sätt. Utöver det har intervjupersonerna bidragit med en positiv bild kring utvecklingen av arbetet med klientgruppen, men lyfter att utvecklingsarbetet är långt ifrån färdigt. Uttryck för och konsekvenser av okunskap kommer att ytterligare fördjupas i nästa avsnitt.

6.2.2 Språket som uttryck för okunskap

Den kunskapsbrist som upplevs finnas bland många anställda inom svensk kriminalvård har flera av intervjupersonerna beskrivit. Denna upplevda kunskapsbrist framkommer inte minst genom språket som används, både under intervjuerna och genom beskrivningar av hur övriga anställda har uttryckt sig. Holsinger och Hodge (2016) menar att kunskapsluckorna måste fyllas för att minska risken för att intagna LGBT-personer ska utsättas för diskriminering och övergrepp, vilket bland annat kan göras genom att utbilda de anställda i att använda rätt terminologi (ibid.). Ett genomgående mönster hos flera av intervjupersonerna är att de uppger att deras egen kunskapsnivå gällande transpersoner inte är särskilt hög och att deras kunskaper skulle behöva bli bättre. Samtidigt resonerar några av dem kring att det inte är nödvändigt med särskilt mycket mer information eller kunskap om transpersoner för att ännu bättre kunna bemöta klientgruppen. På frågan om intervjupersonerna anser sig ha tillräckligt med kunskaper om transpersoner för att kunna ha ett gott bemötande gentemot klientgruppen svarar en av dem följande:

Ja men det tycker jag väl. Jag vet inte, jag kan inte se hur mer eller mindre information skulle förändra mitt bemötande gentemot dem egentligen.
(Intervjuperson 5).

En annan intervjuperson beskriver sina kunskaper om transpersoner:

Ja jag är ju inte så bra på det och jag bryr mig inte så mycket heller. Om det är en transperson eller vad det är för person utan jag bemöter varje intagen, alltså jag har ju intagna hela tiden när jag jobbar och som är olika och [...] jag bemöter dem på ett bra sätt oavsett. (Intervjuperson 3).

Samtidigt som några av intervjupersonerna menar att de inte behöver mycket mer kunskap för att kunna bemöta klientgruppen på ett bra sätt görs vissa uttalanden under intervjuerna som kan tyda på okunskap och som i förlängningen skulle kunna påverka bemötandet av transpersoner:

Det gillar de ju inte [att någon de ser som tjej vill kallas för Kalle], men det är mer den äldre generationen ehm ja och såklart alltså de som inte gillar någon form av, inte avart men som inte är hetero. (Intervjuperson 3).

I utsagan framkommer att vissa anställda uttrycker ett ogillande av transpersoner, men beskriver transpersoner som att de inte är hetero. Det kan tolkas som att det i utsagan ges uttryck för en sammanblandning av könsidentitet och sexualitet, där de innebär samma sak. Samma intervjuperson ger även uttryck för en föreställning om att vara cisperson är lika med att vara heterosexuell. Föreställningar som dessa lyfter Sumner och Sexton (2016) fram i sin artikel och visar på en förvirring gällande begreppsanvändningen. Utifrån queerteori kan detta tolkas som ett uttryck för heteronormativiteten som finns i samhället. Heteronormativiteten innebär att det finns en uppfattning om att heterosexualitet är det mest naturliga sättet att leva på och därmed förutsätter människor ofta att andra är heterosexuella (Ambjörnsson, 2016). Här blir också genus viktigt då en person med ett genusbeteende som avviker från man och kvinna ofta automatiskt kategoriseras som homosexuell (ibid.).

De föreställningar som kommer till uttryck i utsagan kan tänkas utgå från en slags heterosexuell ram och det kan tolkas som ett uttryck för heteronormativiteten. Detta då det finns en föreställning om att alla som är cispersoner är heterosexuella och de som är transpersoner, som kan tänkas ha ett avvikande genusbeteende, då är något annat än heterosexuella. För att problematisera de föreställningar som kommer till uttryck för behövs här Butlers (1993) begrepp performativitet. Ordvalen i utsagan kan tänkas bidra till en konstruering av heterosexualitet som det naturliga och användandet av dessa ord bidrar i förlängningen till en reproducering av heteronormativiteten. I och med detta är det viktigt, vilket Holsinger och Hodge (2016) poängterar, att okunskapen minskas genom att bland annat utbilda de anställda i rätt terminologi, för att minska risken för diskriminering av klientgruppen.

Att blanda ihop könsidentitet med sexualitet och förknippa cis-personer med heterosexualitet kan alltså tänkas innebära en exkludering av alla som inte befinner sig inom heteronormen.

Citaten ovan, tillsammans med bland annat Sumner och Sextons (2016) forskning, visar alltså på hur ordval kan tänkas bidra till att förstärka heteronormativiteten, samtidigt som det hos oss finns en medvetenhet kring att det krävs upprepningar av ett flertal personer för att normen ska reproduceras. Det pekas alltså inte på att en enskild person ensam skulle vara skyldig till reproduktion av dessa normer. Det kan däremot tänkas vara så att inställningen att mer kunskap förmodligen inte skulle förändra bemötandet eller förhållningssättet gentemot transpersonerna bidrar till ett upprätthållande av heteronormativiteten.

När det kommer till ordval gällande transpersoner kan ytterligare exempel lyftas. En av intervjupersonerna uttrycker sig på följande sätt när det kommer till hur transpersonernas öppenhet kring sin könsidentitet har bemötts av andra på anstalten:

I början var det alltid lite så kring att “vad den personen önskar ta plats, varför pratar den så mycket kring det?” Men det lägger sig med tiden. Sen får vi också hjälpa till där och dämpa det. Det skulle ju kunna vara som om man har något annat hinder. Efter ett tag får man ju liksom, det är personen i sig, så får man liksom bara ja men du är den du är och det får du fortsätta vara men att man inte behöver göra så enormt stora saker kring det utan flyta med, så är livet ju.
(Intervjuperson 1).

Utsagan kan tolkas på så sätt att vara trans kan liknas vid att ha ett hinder och att de anställda behöver dämpa de intagna som har någon form av hinder och som då också gör en stor sak kring det. Genom att använda ordet hinder synliggörs det stigma som transpersoner kan tänkas vara behäftade med. På samma gång blir det tydligt att personer som på ett eller annat sätt avviker helst bara ska flyta med och inte synas och höras så mycket, inte sticka ut. Det kan utifrån Goffmans (2014, s. 10) teori om stigma förstås som att personen reduceras från att vara en “fullständig och vanlig människa” till en utstött sådan, i och med stigmat. Att vara transperson innebär i sig inte något hinder utan innebär att identifiera sig med något annat än det kön som tilldelades vid födseln (RFSL, 2019). Att likna en transperson med att ha ett hinder eller en diagnos kan alltså tyda på viss okunskap gällande transpersoner. Att uppmana de personer som anses sticka ut eller avvika att inte göra så stor sak av det och bara “flyta med” för att “så är livet ju” kan även tyda på ett konstruerande av “vi-och de” och ett införlivande av det avvikande i normen. Rosenberg (2002) menar, utifrån queerteori, att genom att förvänta sig att de som avviker ska anpassa sig till normen så osynliggörs de. (ibid.). Det kan här tolkas som att intervjupersonen menar att alla måste flyta med i livet, för

det är det som förväntas av oss och de som anses avvika borde också göra det. På så sätt osynliggörs transpersonerna.

Det som här blir intressant är att intervjupersonerna å ena sidan använder ord som hinder, diagnos och annorlunda när de pratar om transpersoner, vilket tyder på ett kategoriserande av transpersoner som avvikande. Å andra visar intervjupersonerna en acceptans av transpersoner genom att säga att det är okej att de är som de är och att de inte skulle behandla dem sämre än någon annan. Återigen finns en underliggande välmening hos intervjupersonerna samtidigt som ordvalen bidrar till att upprätthålla transpersonernas roll som avvikande från det "normala". Goffman (2014) menar att de normala, alltså de som inte är stigmatiserade, inte menar något illa när de ibland kan uppträda "ohyfsat" och att de gör det därför att de inte vet bättre. Det kan alltså tänkas vara så att intervjupersonerna, vilket de också själva uttrycker, inte menar eller vill transpersonerna något illa men att viss okunskap föranleder ett vid vissa tillfällen "stigmareproducerande" språkbruk.

Ett annat exempel på ett intressant språkbruk är när en av intervjupersonerna pratar om att skydda transpersonerna från att fara illa och säger att:

[...] Eftersom att man då inte är färdig med sin könskorrigering, det är också ett sätt att skydda dem att informera om att gå inte vidare för att om du kommer ut nu då är du helt plötsligt en... då är du en *riktig* man och då kan du bli utsatt på ett annat sätt om de skulle få reda på det [...]. (Intervjuperson 2).

I utsagan framkommer en föreställning om att personen helt plötsligt blir en "riktig" man när könskorrigeringen är färdig. Denna uppfattning tyder på att det finns en föreställning om att när en person ändrat sitt könsorgan så blir personen någon annan, en tanke om att det är könsorganet som avgör om någon är en "riktig" kvinna eller man. Föreställningen om "riktiga" kvinnor och män kan förstås utifrån den queerteoretiska tanken om det linjära könet, det vill säga när kropp, könsidentitet och könsuttryck stämmer överens med det juridiska könet en person tilldelats vid födseln (Bremer, 2011). Att vara transperson innebär att kroppen "krånglar", vilket betyder att den inte följer den förväntade linjen och gör personen mindre begriplig för andra (Ambjörnsson, 2016). Resonemanget i utsagan kan förstås som att transpersonen först kan bli mer begriplig när könsorganet ändrats och då stämmer bättre överens med könsidentiteten och könsuttrycket. Däremot kanske en transperson, utifrån det

linjära könet, aldrig blir helt och hållet begriplig, även om personen opererar sitt könsorgan, eftersom alla delar av könet inte alltid pekar åt samma håll.

Här väcks en tanke kring att det är så viktigt att kategoriseras som man eller kvinna i vårt samhälle idag, vilket visar på tvåkönsnormens styrka. Tanken om kvinnor och män som varandras motsatser, utifrån den heterosexuella matrisen (Butler, 2007), framkommer också genom tanken om att transpersonen kan välja om denne vill *bli* en “riktig” man, vilket då förutsätter att personen inte var en man, eller i så fall endast en “låtsasman”, före den könsbekräftande behandlingen. Samtidigt kan detta förstås utifrån Butlers (1993) begrepp performativitet då språket här kan ses som en aktiv handling som konstruerar vår bild av hur verkligheten är beskaffad och även vad som anses vara normalt respektive avvikande. Med hjälp av språket har normer kring manligt och kvinnligt konstruerats och utifrån det bestäms också vad som är en “riktig” kvinna och en “riktig” man. Transpersonen kan utifrån det resonemanget bara bli en “riktig” man om han har ett manligt könsorgan. På så sätt kan det ses som att ordvalen bidrar till att konstruera transpersonen som annorlunda, samtidigt som gränsöverskridande könsidentiteter exkluderas.

Som det visat sig i detta avsnitt kan språket ha en betydelse för skapandet och reproduceringen av könsnormer och föreställningar om transpersoner, vilket också kan skapa tydligare gränser mellan “vi-och-de”. Det är värt att ställa sig frågan om det kan vara så att det är normerna kring kön och viss okunskap som föranleder de anställdas språkbruk. Samtidigt som språkbruket kan tänkas påverkas av normerna och okunskapen, kan dessa normer reproduceras av just orden de väljer att använda.

7. Avslutande diskussion

Syftet med uppsatsen har varit att undersöka hur anställda inom Kriminalvården resonerar kring arbetet med transpersoner i en verksamhet som bygger på en grundläggande könsbinär ordning, för att skapa förståelse för och bidra med kunskap kring detta. Under intervjuerna framkommer föreställningen att transpersoner är en utsatt grupp på anstalt. Transpersoners utsatthet är något som även bland annat Stohr (2015) pekar på i sin studie. Vi har visat att genom att de anställda förutsätter att transpersonerna kommer att utsättas för övergrepp kan tanken om transpersonernas utsatthet och roll som avvikande tänkas bli förstärkt. Det framkom också att risken för övergrepp och typen av anstalt hade betydelse för hur de

anställda upplever graden av öppenhet kring könsidentiteten hos de intagna transpersonerna. Detta har vi med hjälp av Butlers (1993; 2007) teori analyserat som att konstruktionen av femininiteter och maskuliniteter kan påverka hur transpersoner bemöts av såväl personal som av övriga intagna.

Av utsagorna framkommer en upplevelse av att normer kring manligt och kvinnligt blir väldigt synliga på anstalt, vilket även Pemberton (2013) lyfter i sin studie. Normerna blir, enligt intervjupersonerna, synliga genom att mansanstalter präglas av aggressivitet och hårdhet medan kvinnoanstalter präglas av omhändertagande och acceptans. Utifrån dessa resonemang har vi, med hjälp av Butlers (1993) teori, visat att normerna kring femininitet och maskulinitet är något som konstrueras genom språk via performativa handlingar som kan påverka hur de intagna förhåller sig till varandra. Detta visar sig genom en upplevelse av att transpersoner blivit mer accepterade på kvinnoanstalt än på mansanstalt. Empirin tyder också på att normerna verkar exkluderande gentemot gruppen transpersoner, vilket vi med hjälp av Goffmans (2014) teori har analyserat som ett sätt att konstruera transpersonerna som avvikande. Normerna på anstalt reproduceras och befästs genom att flytta på den som ses som avvikande och genom att transpersonerna inte alltid får erkännande för sin identitet av anställda.

Gällande betydelsen och förekomsten av kunskap och riktlinjer i arbetet med intagna transpersoner framkommer en upplevelse av en kunskapsbrist bland många kriminalvårdsanställda, som kan försvåra bemötandet av klientgruppen. Flera av intervjupersonerna uppger att de söker kunskap om transpersoner hos transpersonerna, något de fått positiv respons kring av klientgruppen. Det här skiljer sig från vad Lindroth (2016) lyfter i sin studie. Hon visar på att det kan bli jobbigt för transpersonerna att agera kunskapskälla och utbildare. Med hjälp av Foucaults (2017) maktteori analyserades varför svaren skiljer sig åt mellan tidigare forskning och vår studie. Vi menar att en viktig aspekt att ta hänsyn till är att transpersonerna befinner sig i en underordnad position i förhållande till de kriminalvårdsanställda och att det eventuellt kan ha en påverkan på transpersonernas respons. Det väcks här också några tankar; ska de som anses vara annorlunda och avvikande verkligen behöva förklara sig själva och sin identitet? Hur många gånger ska de behöva göra det? I utsagorna framkommer att de anställda vill de intagna väl och att de inte gör skillnad på människor, samtidigt som de ibland använder ett språkbruk som kan upplevas vara "stigmareproducerande". De ordval och kommentarer som görs av olika anställda gällande

transpersoner kan även tänkas visa på okunskap och reproducera normer kring kön och sexualitet. Vi menar därför att det är viktigt att ge de anställda mer utbildning i att använda rätt terminologi, vilket även Holsinger och Hodge (2016) poängterar i sin studie.

Avslutningsvis bör poängteras att de anställda kanske inte alltid ser hur de reproducerar normer och föreställningar kring transpersoner, kön och sexualitet samt den makt det innebär. Det kan därmed vara viktigt att medvetandegöra de anställda om detta och samtidigt uppmana dem till mer professionell reflektion. Den könsbinära ordningen och normer kring manligt och kvinnligt reproduceras och ses som naturliga genom att inte förse de anställda med tillräckliga kunskaper, riktlinjer och handledning. Det blir här viktigt att Kriminalvården ökar möjligheterna för de anställda att få kunskap och handledning samtidigt som de anställda måste vilja och också aktivt skaffa sig mer kunskap om transpersoner. Detta för att minska risken för att vara exkluderande mot denna grupp. Det kan även vara relevant att vidare undersöka transpersonernas upplevelser av att möta kriminalvårdsanställda, då detta inte framkommer i denna studie. Relevansen för vidare forskning motiveras inte bara av vikten för utvecklingen av Kriminalvården, utan även för det sociala arbetet då transpersoners situation är viktig att uppmärksamma för alla professioner som kommer i kontakt med klientgruppen. Detta för att mer aktivt kunna utveckla arbetet med klientgruppen inom samhällets myndigheter.

8. Referenslista

Ambjörnsson, Fanny (2016). *Vad är queer?*. 2 uppl. Stockholm: Natur & kultur.

Barlebo Wenneberg, Søren (2001). *Socialkonstruktivism - positioner, problem och perspektiv*. Malmö: Liber AB.

Bremer, Signe (2011). *Kroppslinjer: kön, transsexualism och kropp i berättelser om könskorrigering*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.

Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2 uppl. Stockholm: Liber AB.

Butler, Judith (1993). *Bodies that matter: on the discursive limits of "sex"*. New York: Routledge.

Butler, Judith (2007). *Genustrubbel*. Göteborg: Daidalos AB.

Engdahl, Ulrica (2010). *Att vara som/den 'en' är: En etisk diskussion om begreppen rättvisa, erkännande och identitet i en trans*kontext*. Linköpings universitet.

Eriksson-Zetterquist, Ulla & Ahrne, Göran (2011). Intervjuer. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.

Folkhälsomyndigheten (2015). *Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner - En rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige*. Stockholm: Folkhälsomyndigheten.

Foucault, Michel (2017). *Övervakning och straff*. 5. uppl. Lund: Arkiv förlag.

Goffman, Erving (2014). *Stigma: den avvikandes roll och identitet*. 4. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Holsinger, Kristi & Hodge, Jessica P. (2016). The Experiences of Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Girls in Juvenile Justice Systems. *Feminist Criminology*, 1 (11): 23-47.

Högström, Natalie (2017). *In i garderoben - utan att passera gå.*

[<https://www.ottar.se/artiklar/i-garderoben-utan-att-passera-g>. Hämtat 2019-04-04].

Kriminalvården (U.Å) Fängelse [<https://www.kriminalvarden.se/fangelse-frivard-och-hakte/fangelse/>. Hämtat 2019-06-05]

Kriminalvården (2015). *Kriminalvårdens etiska kod*. Norrköping: Kriminalvården.

Lind, Rolf (2014). *Vidga vetandet*. Lund: Studentlitteratur.

Lindroth, Malin (2016). "Competent persons who can treat you with competence, as simple as that" - An interview study with transgender people on their experiences of meeting health care professionals. *Journal of Clinical Nursing*, 25 (23-24): 3511-3521.

Marlow, Katie, Winder, Belinda & Elliott, Helen Jane (2015). Working with transgendered sex offenders: prison staff experiences. *Journal of Forensic Practice*, 17 (3): 241-254.

Pemberton, Sarah (2013). Enforcing Gender: The Constitution of Sex and Gender in Prison Regimes. *Journal of Women in Culture and Society*, 39 (1): 151-175.

Poole, Lindsey, Whittle, Stephen & Stephens, Paula (2002). Working with transgendered and transsexual people as offenders in the probation service. *Probation Journal*, 49 (3): 227-232.

Rennstam, Jens & Wästerfors, David (2011). Att analysera kvalitativt material. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.

RFSL (2015). Begreppsordlista

[<https://www.rfsl.se/hbtq-fakta/hbtq/begreppsordlista/>. Hämtat 2019-03-07].

Rosenberg, Tiina (2002). *Queerfeministisk agenda*. Stockholm: Atlas.

Stohr, Mary K. (2015). The Hundred Years' War: The Etiology and Status of Assaults on Transgender Women in Men's Prisons. *Women & Criminal Justice*, 25 (1-2): 120-129.

Sumner, Jennifer & Sexton, Lori (2016). Same Difference: The “Dilemma of Difference” and the Incarceration of Transgender Prisoners. *Law & Social Inquiry*, 41 (3): 616–642.

Svensson, Peter (2011). Teorins roll i kvalitativ forskning. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.

Svensson, Peter & Ahrne, Göran (2011). Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.

Transformering (2018). Könsbekräftande vård och behandling [<http://www.transformering.se/vad-ar-trans/konsbekraftandevard>]. Hämtat 2019-03-07].

Transformering (2019). Ordlista [<http://www.transformering.se/vad-ar-trans/ordlista>]. Hämtat 2019-05-14].

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

9. Bilagor

Bilaga 1 - Intervjuguide

Börja med att förklara syftet med studien, att intervjun kommer att spelas in och att svaren kommer att behandlas konfidentiellt. Fråga om det går bra att vi spelar in.

Tema 1. Inledning

Här är det viktigt att få fram lite bakgrundsinformation om intervjupersonen och ta reda på om personen har ett engagemang för hbtq-frågor.

- Vilket kön identifierar du dig med?
- Vad har du för utbildning?
- Är du på något sätt engagerad i hbtq-frågor?
- Hur länge har du jobbat inom kriminalvården?
- Har du jobbat på samma anstalt hela tiden?
- (Om nej, var har du arbetat tidigare?)
- Hur kan en vanlig arbetsdag se ut?

Tema 2. Bemötande

Här är det viktigt att ta reda på om intervjupersonen har erfarenhet av att möta transpersoner och hur denna/dessa erfarenheter har sett ut. (Viktigt att här förklara begreppen, t.ex. cisperson och transperson - vad vi syftar på med användningen av ordet, eftersom intervjupersonerna kanske inte kan dessa definitioner).

- Vad har du för erfarenhet av att möta intagna transpersoner?
- Hur upplever du generellt att övrig personal bemöter intagna transpersoner?
- Hur upplever du själv ditt bemötande av intagna transpersoner?
- Hur skulle du beskriva intagna transpersoners situation på anstalt, i jämförelse med intagna cispersoners situation?
- Kan du ge exempel på en situation där en intagen transperson skulle behandlas annorlunda än en intagen cisperson?
- Hur förhåller du dig som personal till detta?
- Hur öppna upplever du att intagna transpersoner är gällande sin könsidentitet gentemot andra intagna? (Hur har graden av öppenhet bemötts av andra intagna?)

- Upplever du att det finns någon makthierarki bland de intagna? (På vilka sätt märks den?)
- Hur upplever du att de anställda förhåller sig till detta?
- Hur förhåller du dig till detta?
- Har du någon gång upplevt en konfliktfylld situation mellan en intagen transperson och en intagen cis-person?
- Hur agerade du i den situationen?
- Har du någon gång upplevt en konfliktfylld situation mellan en intagen transperson och någon anställd?

Tema 3. Riktlinjer, information och kunskap

Här är det viktigt att ta reda på vilka riktlinjer de anställda har att förhålla sig till när det gäller transpersoner. Det är även viktigt att få information om de anställdas kunskaper kring transpersoner, dels i allmänhet men också i en kriminalvårdskontext. Undersök också vilken tillgång de anställda har till exempelvis internutbildningar gällande transpersoner och annan information som kan vara nödvändig för att utföra sitt arbete.

Visa riktlinjerna gällande placering, låt intervjupersonen titta på dem och fråga om personen känner till dem och om hen fått information och/eller utbildning gällande detta.

- Kan du till riktlinjerna kring placeringar på mans- respektive kvinnoanstalt?
- Vilka utmaningar kan du se med dessa riktlinjer?
- Vilken faktor anser du bör väga tyngst vid placering av transpersoner?
- Vilka riktlinjer finns gällande arbetet med transpersoner på anstalt? (Bra om vi tar reda på detta själva innan).
- Hur upplever du att det fungerar att förhålla sig till dessa riktlinjer?
- Upplever du att det finns tillräckligt med riktlinjer gällande arbetet med transpersoner?
- Hur skulle du beskriva dina kunskaper om transpersoner?
- Hur har du fått de kunskaper du har om transpersoner?
- (Om de säger att de frågar transpersonerna själva - Hur upplever du deras respons på att du söker kunskap hos dem?)
- Hur skulle du gå tillväga för att få mer kunskap om transpersoner?
- Hur skulle du beskriva möjligheterna att genom din arbetsgivare få ytterligare kunskaper om arbetet med transpersoner? (Internutbildningar, information osv).

- Upplever du att du har fått tillräckligt med kunskaper om transpersoner och deras situation för att kunna ha ett gott bemötande gentemot den gruppen?

Tema 4. Föreställningar och attityder

Här är det viktigt att ta reda på vilka föreställningar och attityder gentemot transpersoner som de anställda upplever i personalgruppen och bland andra intagna.

- Hur skulle du beskriva könsnormerna på anstalt?
- Hur upplever du att intagna transpersoner förhåller sig till dessa normer?
- Hur förhåller du dig som anställd till dessa normer?
- Vilka attityder gentemot transpersoner upplever du att det finns i arbetsgruppen?
- (Upplever du att det finns fördomar gentemot transpersoner i arbetsgruppen?
- Hur skulle du beskriva dessa?)
- Upplever du att det är någon skillnad mellan manliga och kvinnliga kriminalvårdare i engagemanget kring transpersoner?
- Hur upplever du att dessa attityder påverkar personalens bemötande och förhållningssätt gentemot de intagna transpersonerna?
- Vilka föreställningar om transpersoner hade du innan du kom i kontakt med den gruppen i arbetet?
- Har dessa föreställningar ändrats med tiden?
- Har du någon privat erfarenhet av att möta transpersoner?

Tema 5. Utmaningar och möjligheter

Här är det intressanta att få reda på om det finns fler utmaningar i arbetet med transpersoner än som kanske redan har nämnts. Detta är viktigt för att bättre kunna förstå hur de anställda förhåller sig till intagna transpersoner. (Fråga även om möjligheter)

- Upplever du att det finns (andra) utmaningar i arbetet med transpersoner?
- Hur förhåller du dig till dessa?
- Förfarande vid urinprov (som exempel på ev. utmaning om de inte kommer på någon.)
- Vad är det mest utmanande med att vara kriminalvårdare?
- Vilka möjligheter kan du se i utvecklingen av arbetet med hbtq-frågor?
- Är det någonting om detta ämne som du skulle vilja säga någonting mer om?

Avsluta med att fråga om intervjupersonen har några frågor och tacka för att intervjupersonen deltog i studien.

Bilaga 2 - Informationsbrev intervju

Vi söker intervjudeltagare till examensarbete

Vi är två socionomstudenter som studerar vid Lunds universitet och ska skriva vår c-uppsats med syftet att undersöka hur Kriminalvårdsanställda upplever och resonerar kring arbetet med intagna transpersoner. Intervjuernas fokus kommer att ligga på upplevelser av och resonemang kring bemötande, attityder, kunskap/information/riktlinjer och utmaningar gällande arbetet med intagna transpersoner.

Vi söker därför anställda vid Kriminalvårdsanstalter, med egen erfarenhet av att möta transpersoner i arbetet, som kan tänka sig att delta i en individuell intervju om upplevelser av detta arbete. Ambitionen med dessa intervjuer är att få en bild av hur arbetet med just denna klientgrupp kan se ut.

Intervjuerna kommer att hållas under vecka 16, 17 och 18 och tidsåtgången är beräknad till ca 60 minuter. Vi tänker oss att intervjun bör ske i en ostörd miljö där du som intervjuperson känner dig bekväm, förslagsvis på din arbetsplats eller via telefon eller videosamtal om så behövs. Intervjun kommer att spelas in och transkriberas och du kommer att avidentifieras i uppsatsen. Den information du lämnar kommer att förvaras säkert och det kommer inte vara möjligt för obehöriga få tag i den. Redovisningen av studiens resultat kommer att ske på ett sådant sätt att det inte går att spåra vilka som deltagit i studien och inte heller var du arbetar. Deltagandet är frivilligt och du kan avbryta din medverkan när som helst om du så vill.

Kan du tänka dig att ställa upp på en intervju? Eller har du några frågor? Skicka gärna ett e-postmeddelande till

xxxxxxxxxx

eller ring :

xxxxxxxxxx

Handledare för uppsatsen är David Hoff, Socialhögskolan, Lunds universitet. Det går också bra att kontakta honom om ni har någon fråga om uppsatsen.

David Hoff, Lektor i socialt arbete

xxxxxxxxxx

Med vänliga hälsningar,

Maria Thosteman & Amanda Johnsson

Bilaga 3 - Samtycke till deltagande vid intervju

Formulär för lämnande av samtycke: *intervju*

Jag har tagit del av muntlig och skriftlig information om c-uppsatsen med syfte att undersöka Kriminalvårdsanställdas upplevelser av att möta transpersoner i arbetet.

Jag har haft möjlighet att ställa frågor och jag tycker att jag har god kännedom om projektet.

Härmed ger jag mitt samtycke till deltagande i projektet, i form av att studenter intervjuar mig.

Datum

Underskrift

Namnförtydligande